

UDK 398.8(497.4/.5):929 Vraz, S.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 13. 03. 2011.
Prihvaćen za tisak: 04. 11. 2011.

ANDREA SAPUNAR KNEŽEVIĆ
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe
Opatička 18, Zagreb
andrea.sapunar@zg.htnet.hr

MARIJANA TOGONAL
Visoka škola za odnose s javnošću i studij medija Kairos
Ilica 242, Zagreb
marijana.togonal@gmail.com

STANKO VRAZ KAO FOLKLORIST VRAZOV PRINOS POZNAVANJU HRVATSKE I SLOVENSKE USMENE KNJIŽEVNOSTI

Iako se u povijesti hrvatske književnosti Stanko Vraz najčešće ističe u kontekstu ljubavne poezije kao autor prve hrvatske pjesničke ljubavne zbirke novije hrvatske književnosti, njegov doprinos razvoju hrvatske književnosti ne treba tražiti samo u području umjetničke poezije. Vraz je iznimnu važnost pridavao sakupljanju narodnoga blaga s naglaskom na narodne pjesme i napjeve, i to na više načina: samom sakupljačkom djelatnošću, kritikom metodologije sakupljanja i uređivanja objavljenih narodnih pjesama te svojevrsnim naputcima koje je davao svojim kolegama-sakupljačima (Macunu, Kukuljeviću, Kočevaru, Erbenu i dr.), o čemu svjedoči autorova korespondencija s brojnim istaknutim hrvatskim, ali i inozemnim autorima (poljskim, ruskim, njemačkim, slovačkim, češkim). Iako je od 1833., pa gotovo do smrti 1851., ustrajno sakupljao narodno blago, prikupivši pri tome stotine narodnih pjesama i napjeva te ostavivši u pismima prijateljima niz dragocjenih zapisa o narodnom životu ljudi svoga vremena, objavio je samo jednu zbirku narodnih pjesama - *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Krajnskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*. Zbirka je izdana u Zagrebu godine 1839. i sadrži 115 narodnih, isključivo slovenskih pjesama. U trećoj knjizi *Kola* 1843. objavljuje *Narodne pesme Harvatah*, u prvom dijelu pjesme *Iz Primorja*, zatim pjesme *Iz Istrie* te u trećem dijelu šest pjesama *Iz Austrije i Ugarske*. Među prvima u hrvatskoj sredini pridonosi povezivanju i upoznavanju matične hrvatske sredine s doljnoaustrijskim i zapadnougarskim Hrvatima, objavivši njihove narodne pjesme kao sastavni dio hrvatskog narodnog pjesništva. Uz hrvatsko i slovensko pjesništvo cijenio je osobito bugarsku narodnu ostavštinu, smatrajući je iznimno vrijednom, ali i premalo istraženom. U članku *Narodne pjesme bugarske (Kolo, 1847.)* Vraz pokušava Hrvatima približiti kulturu bratskoga slavenskog naroda te u 4. i 5. knjizi *Kola* počinje objavljivati i bugarske narodne pjesme. U navedenom članku donosi i kratak pregled dotad objavljenih bugarskih pjesama. S obzirom na doprinos u sakupljanju i objavljivanju narodnoga blaga, Vraza se s pravom ubraja

u najistaknutije i najzaslužnije folkloriste svoga vremena, ne samo na hrvatskom i slovenskom prostoru, već u širem slavenskom kontekstu.

KLJUČNE RIJEČI: *sakupljanje usmenog pjesništvo, Stanko Vraz, preporoditeljski folkloristi, gradišćanskohrvatsko usmeno pjesništvo.*

Početak XIX. stoljeća u hrvatskoj se književnosti, kao i u književnostima drugih europskih naroda, usporedno s buđenjem nacionalne svijesti, javlja sve veće zanimanje hrvatskih autora za narodno pjesništvo i ostalo hrvatsko narodno blago. Rezultat je to predromantičarskih gibanja koja se javljaju u europskim zemljama krajem XVIII. stoljeća, a poseban naglasak daju usmenome stvaralaštvu i narodnoj tradiciji. U ozračju buđenja nacionalne svijesti, u narodnoj se poeziji traže i pronalaze temelji domorodnoga jezika preko kojeg se uspostavlja izravna veza s autohtonim i autentičnim hrvatskim stvaralaštvom. U godinama kada se folkloristika tek pokušavala utemeljiti i teorijski opisati kao zasebna istraživačka disciplina, posebno se ističe uloga i važnost najpoznatijeg "hrvatskog Slovenca", gorljivog sakupljača narodnoga blaga, kritičara i jednog od prvih folklorističkih teoretičara – Stanka Vraza. Vraz je bio jedan od najobrazovanijih i najsvestranijih književnika svoga vremena: pjesnik, putopisac, prevoditelj, književni kritičar, ali i strastveni sakupljač narodnoga blaga.

I.

Osobito se ističe njegova važnost u prikupljanju narodnih napjeva u vremenu kada se tek stvarala hrvatska i slovenska nacionalna glazba. O važnosti bilježenja narodnih napjeva piše Emilu Korytku¹, poljskom prognaniku koji je živio u Sloveniji gdje se posvetio skupljanju narodnoga blaga: "U bitnom zavezu s pjesmami stoje napjevi. Suhi text bez napjeva u pjesme jest to, što u slike luč brez seni. Text bez napjeva jest (da tako kažem) negibivi trup: stopram napjevom se živa karv u prazne žile razlije, što čini, da se sme nazvati pjesmom t. j. izvorom sarca i uma."² Iako je bio glazbeno obrazovan,³ Vraz zasigurno nije bio glazbeni profesionalac te se prema vlastitim riječima često mučio pri zapisivanju melodija pučkih pjesama. U putopisu *Put u gornje strane* bilježi s kojim se poteškoćama susretao pri zapisivanju pučkih napjeva: "Da ni iz Jurova neodnesem prazne torbe, zaprosim od ovdašnjih djevojki i snašah, da mi zapjevaju po koju pjesmu, na koj poso se i kada tada sklonu. Ja zabilježim nekoliko pjesama o krěsu, koledi it. Prepisivat reči od pjesama nije mi baš mučno išlo za rukom, budući se ovdě pěva jedan isti red po dva tri puta uzastopce. Nu težke ti muke bilježiti glas. Ja sam se mnogho znojio oko jednog jedinog prastarog napjeva, kojega pěvaju tako zvane ladarice, obilazeći sela, nu sasvim tim ništa neobavih. Istina, ja nisam baš muzik od zanata..."⁴

¹ Emil Korytko (1813.-1839.), poljski etnograf koji je nakon političkog prognanstva iz domovine živio u Ljubljani. Za slovensku kulturu važan je kao sakupljač slovenskih narodnih pjesama. Vraz je iznimno cijenio njegov rad.

² Fran Kidrič, "Paberki o Vrazu", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Ljubljana, 1910., str. 225.-226.

³ Svirao je frulu i kitaru te znao čitati notne zapise.

⁴ Stanko Vraz, "Put u gornje strane", u: *Děla Stanka Vraza*, V. dio, MH, Zagreb, 1877., str. 65.-66.

Unatoč vlastitim priznanjima o nedostatnoj glazbenoj naobrazbi, a i zamjerkama koje su mu upućivali muzikolozi koji su proučavali njegove notne zapise,⁵ zbog doprinosa u sakupljanju narodnih napjeva i bilježenju melodija uz tekst pojedinih pjesama, Franjo Kuhač u knjizi *Ilirski glazbenici* svrstava ga u kolo vodećih ilirskih glazbenika. Upravo zahvaljujući Kuhaču sačuvano je iz Vrazove glazbene ostavštine, koju većim dijelom čine slovenski narodni napjevi, i nekoliko hrvatskih narodnih napjeva koje je i sam Kuhač kasnije uvrstio u zbirku *Južno-slovenske narodne popievke*⁶, međutim pod drugim melodijama.⁷ U *Viencu* 1880. Kuhač je opisao kako su mu u ruke nenadano dospjeli Vrazovi zapisi narodnih napjeva: "Godine 1863. posjetih profesora Mesića, tadašnjega podpredsjednika 'Ilirske Matice', te nadjoh u predsoblju njegovom (ili bolje rekuć na hodniku) stare, na pol poderane kajdne spise, koji su razbacani ležali u kutovih toga predsoblja. Buduć sam čekati morao, dok me je profesor preda se pustio, jer je baš on čas neki stranac kod njega bio, zapitah njegova slugu, nebi li smio note ove malo pregledati. Sluga mi odvrati: 'Slobodno, gospodine, ta mi ih i tako za ništa drugo netrebamo, nego za zamatanje, ali što je debljega i povećega papira bilo, to smo već potrošili; zato i naumih profesoru kazati, da bi dopustio, da ove komadiće van hitim, jer su mi samo na putu, kada sobu pomećem, te uprav za ništa'. Predstaviv se prof. Mesiću, zamolih ga, da bi on meni – kao sabiratelju narodnih popievaka i starih glasbenih rukopisa rečene spise kajda poklonio."⁸ Od 300 narodnih napjeva, koje je Vraz sakupio, o čemu piše K. J. Erben⁹ godine 1844., Kuhač je u razbacanim papirima i notnim zapisima pronašao sedam pučkih pjesama: *Draga dragomu na jabuku piše* (bistrička), *Mama me špotaju, ka ja v krčme hodim* (međimurska), *Majka Maru priko mora zvala* (iz ličke regimente), *Va toj černoj gori jedan ogenj gori* (zagorska), *U Omera više Sarajeva* (bosanska), *Čuj diko, što velim* (banatska) i *Josh Horvatzka ni propla, dok mi sivimo* (sa vrlo prostom glasovirskom pratnjom). Dio sakupljenog materijala sigurno je bio zagubljen i uništen, a dio je, pretpostavlja Kuhač, završio kod Vrazovih inozemnih prijatelja.¹⁰

⁵ D. Beranić je 1910. u "Časopisu za zgodovino in narodopisje" objavio studiju "Vrazovi zapisi narodnih melodij" u kojem je opisao Vrazov doprinos proučavanju i bilježenju narodnih napjeva. Međutim, Beranić ističe i brojne Vrazove pogreške u zapisima melodija koje govore o Vrazovoj nedostatnoj glazbenoj naobrazbi.

⁶ Franjo Ks. Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke*, knj. I-IV., Zagreb, 1878., 1879., 1880., 1881. Petu knjigu uredili Božidar Širola i Vladoje Dukat, JAZU, Zagreb, 1941.

⁷ Janko Barle, "Stanko Vraz, sabirač narodnih napjeva", *Sv. Cecilija*, god. 12., Zagreb, 1918., str. 20.- 21.

⁸ Franjo Ks. Kuhač, "Stanko Vraz kao glazbenik", *Vienac*, br. 37., Zagreb, 1880., str. 605.

⁹ "I ja imam do preko 300 komada nar. napjevah iz gornjih stranah, od kojih mnogi naliče na Vaše (někoji su baš oni isti). Izmedju njih ima takodjer několiko komadah iz Koruške i Štajera, koji slušaoca spominju někako na Karpate i na Dněpar. Napěve te počeo sam kupiti zajedno uz pěsme. Sad ih pomnažam komadi iz Hrvatske i dolnjih stranah". S. Vraz, "Erben", u: *Děla Stanka Vraza*, V. dio, Zagreb, MH, 1877., str. 349.; Karol Jaromir Erben, češki preporoditelj, pjesnik i folklorist, sakupljao je češko narodno blago koje je objavio u dvije zbirke: *Písňě narodni v Čechách* i *Prostonárodní České písňě říkadla* (zbirke okupljaju većinu češkoga folklor). Vraz i Erben redovito razmjenjuju pisma pa je Erben bio vrlo dobro upućen u stanje u hrvatskoj i slovenskoj književnosti. Erben podupire Vraza u njegovoj sakupljačkoj misiji u vrijeme kada, primjerice, sunarodnjak Prešern, izražava sumnju u Vrazovu sposobnost sakupljanja i uređivanja narodnoga blaga.

¹⁰ Budući da je u Hrvatskoj pronađen tek neznatan dio Vrazove glazbene ostavštine, Kuhač pretpostavlja da je ona većim dijelom završila kod njegovih inozemnih prijatelja, kao što se može i zaključiti iz nekih Vrazovih pisama (primjerice, Erbenu ili grofu Auerspergu). Kuhač je kod Mesića, osim hrvatskih narodnih napjeva, pronašao i Bellinijevu romancu *Solitario zeffiretto*, Schubertov *Ständchen* u hrvatskom prijevodu (*Moja pjesma krotko moli*), dionicu tenora zbora poljodjelaca iz opere Vatroslava Lisinskog "Ljubav i zloba" te neke fragmente latinskih misa.

Upravo u pismima prijateljima, ali i člancima objavljenim u *Kolu*, Vraz višekratno ističe potrebu da se uz narodne pjesme sakupljaju i narodni napjevi, smatrajući da se upravo na pučkoj glazbenoj tradiciji treba graditi umjetnička glazba. "Kao što iz riječi pjesama naši umjetni pjesnici treba duh narodni da crplju, tako će i napjevi vremenom postati *voda života*, iz koje će negda naši slagaoci (kompoziteri) napajati svoje umotvore *duhom narodnim*. Sakupljajmo dakle i njih. Taj trud nalaže nam dužnost za budućnost", piše Vraz 1842. u *Kolu* u članku "Narodne pjesme u Slavonii". Isti ga razlozi navode i na sakupljanje narodnih pjesama. Narodnu poeziju Vraz vidi kao temelj na kojem se treba graditi suvremena romantičarska književnost, osobito pjesništvo. Koliko je cijenio stvaralaštvo običnoga puka, dovoljno govori činjenica što ga stavlja uz bok cijenjenom i, izvan granica domovine, priznatom dubrovačkom pjesništvu. Iz pisma koje Vraz šalje Erbenu može se zaključiti da se Erben ne slaže s Vrazovim poimanjem dubrovačke književnosti, i to vjerojatno onim dijelom u kojem Vraz na neki način "umanjuje" vrijednost dubrovačke književnosti, a istodobno uzvisuje narodno stvaralaštvo: "Vi mi pišete, da se neslažete s mojim rečmi o Dubrovčanih. (...) Ja sudim, da će naša poezia tako dugo hramljati, dok se neće uz umjetne pjesmi dostojno smatrati i činiti prirodna poezia – narodnje pjesme; duh narodnjih pjesamah proniknuti umotvore izobraženoga i prosvjetjenoga svjeta. Ja priznajem čenu: klasičnost Dubrovčanah, čudeći se nad uznešenostju njihovih ideah i nad bogatstvom izrazah i divnoj tananosti versa: - nu prevedi ih u taliansku, te će svaki Talian kazati, da je prevod izvor talianski. Njihovoj izvrsnosti manjka ono, nad čime se dive ruski počitatelji Puškina. (...) Kao što Poljaci u najnovie vrême preporodiše svoju poeziu stopivši izobraženi jezik Kochanowskih s duhom narodnjih pjesmah (što i Vas nekoliko izmedju Čehah čini) najvolio bi takodjer ja, da se novo-ilirska literatura porodi iz pepela Dubrovčanah, napojena živom vatrom narodnjega duha."¹¹

II.

Zanesenost narodnim stvaralaštvom Vraz u pismu F. L. Čelakovskom, jednom od vodećih čeških preporoditelja i sakupljača narodnih pjesama,¹² objašnjava činjenicom što je rođen u dijelu Slovenije u kojem se iznimno puno pjevalo. Zahvaljujući, u tom smislu poticajnom okruženju, Vrazu su "omilile one proste pjesme", koje je kasnije počeo sabirati i objavljivati. Sakupljanjem usmenog pjesništva počeo se baviti godine 1833., krenuvši iz rodne Štajerske. Do 1836. sakupio je već 250 pjesama. Godine 1837. piše P. J. Šafařiku¹³ o podrijetlu prvih sakupljenih pjesama: "Kolěvka ovih

¹¹ Stanko Vraz, "Erbenu", u: *Děla Stanka Vraza*, V. dio, Zagreb, MH, 1877., str. 272.-273.

¹² František Ladislav Čelakovský, češki pjesnik, kritičar, prevoditelj, urednik časopisa i folklorist, jedan je od glavnih predstavnika češkoga narodnog preporoda. Objavio je zbirku narodnih pjesma *Slovanské narodní písně* (*Slavenske narodne pjesme*) u tri sveska. Prvi dio obuhvaća češke, moravske i slovačke pjesme, drugi ruske, srpske i lužičkosrpske pjesme (pjesme su navedene u originalu i popraćene češkim prijevodom). Treći dio sadrži pjesme koje nisu objavljene u prva dva dijela.

¹³ Češki književnik i etnolog czešć zawiera czeskie, morawskie i slowackie pieśni, dedykowYPavel Jozef Šafařik, pružao je Vrazu veliku potporu u sakupljanju narodnoga stvaralaštva. Vraz mu godine 1837. šalje nekoliko slovenskih narodnih pjesama ne bi li ih objavio u "Časopisu Českého Museum": "A sad napokon, nezaměrite, derznem smilnom mōlbom na Vašu poterpljivost navaliti, – ne bi li dostojili priobćene ove pjesme ili pak makar verstnie od njih u dojdūci zvezak časopisa *muzeum českého* metnuti i porad toga nešto o valjanosti i krasoti ovih duševnih sličicah očitovati." Fran Petře, "Korespondenca

priobćenih pjesmah jest ona medju Murom i Dravom, medju Plačem i Pogorjeme (mons Cetius) i Medjimorskimi berdami ležeća krajina, što je Vi, ako ne bludim Styrskim Windickim, mi pak malim Stajerem nazivamo. (...) Někoje izmedju njih došle jesu preko Mure, Presike (potočca, koj Štajer od Medjimorja medjaši) i dolnje Drave (...) Někoje pak dolazihu iz za gornje Drave, i takovih čavkih ima naj više, koje od dana do dana većma nadvladuju."¹⁴

U svome sakupljačkome pohodu bio je južnoslavenski orijentiran. U *Pismu Erbenu* iz 1844., jasno govori o svojim sakupljačkim, ali i izdavačkim ambicijama. Zimu, godine 1845. spremao se provesti u Pragu i tamo izdati barem dvije knjige narodnih pjesama južnih Slavena iz raznih strana sakupljenih, "od Zile, Rezie, i ostalih Mlětačkih Slovinacah pa tja doli do Crne gore, Vidina, Vitoša (Balkana) i gore do Budina, Bretislave i do pod bedene Bečke. Nu prie nego se spremim u Zlatan Prag, trěba da zavirim u sela i gradove donjih Ilirah, kojih još nisam vidio kod kuće i tu da nakupim gradiva barem za dvě dalje knjige. To izdanje naměravam dovesti do 10-12 knjigah (za to dělo imam pjesamah iz samih gornjih stranah za 3 do 4 debele knjige)."¹⁵ Budući da je 40-ih godina XIX. stoljeća narodni preporod dobio na snazi u svim slavenskim zemljama te je postojao veliki broj aktivnih sakupljača i među ostalim južnoslavenskim narodima, Vraz je smatrao da je sazrelo vrijeme za objavljivanje narodnih pjesama svih južnoslavenskih grana na jednom mjestu i to na latinskom jeziku. Naime, osim umjetničke važnosti, za Vraza je narodno stvaralaštvo i njegovo sabiranje imalo i ulogu kulturnog zbližavanja i međusobno boljeg poznavanja. Dok u književnom smislu polazi od pretpostavke da se na "kameni mudrosti" treba graditi "naša mlada literatura", u kulturološkom smislu sakupljanje narodnoga blaga važno je zbog pronalaženja onih zajedničkih elemenata koji povezuju često razjedinjenu "ilirsku braću", pa u tom smislu u narodnoj poeziji Vraz vidi svojevrsni ujediniteljski element: "Ja svakako sudim, da je došlo već krajno vrěme, te se jedan put izdadu narodne pjesme sviuh slavenskih granah na jugu i s latinskim pismeni; a to s dva uzroka: prvo sastat će se razne grane južnoslavenske u tom dělu kao u jednom istom dvoru, čim će se nalaziti pjesme njihove u naravskom svom odělu tiskane jedna do druge, tim će se (tako rekuć) još većma jedna približit drugoj, i u njih se roditi živa želja, da se onako i putem umětnog knjiženstva približe i sdruže. Drugi nemanji rezultat podpunog izdanja nar. pjesamah bio bi spasonosni

---

med Vrazom in Šafarikom", *Slavistična revija*, Letnik IV., Ljubljana, 1951., str. 272. Iako mu Šafařík ljubazno odgovara, pjesme ipak nisu izašle u češkom časopisu, već ih je Šafařík uvrstio u *Národopis* 1842. s napomenom da ih je dobio od Vraza. Fran Kidrič, n. dj., str. 217.

¹⁴ Fran Petrě, n. dj., str. 271.

¹⁵ Stanko Vraz, "Erbenu", n. dj., str. 341.; Zila odnosno Zilja ili njemački Gail je rijeka koja izvire u najzapadnijem dijelu austrijske pokrajine Koruške, a utječe u Dravu kod Villacha (slov. Beljaka) također u Koruškoj. Budući da je izvor Zilje najzapadniji dio Koruške logično je da ilirci kojima je Vraz pripadao, upotrebljavaju spomenutu sjeverozapadnu "meju" kako bi istaknuli veličinu južnoslavenskog prostora. Rezija, u kojoj je Vraz boravio određeno vrijeme, proučavajući običaje i jezik doseljenog slavenskog naroda, maleno je područje u Alpama u talijanskoj regiji Friuli-Venezia-Iulia koje se praktički naslanja na Sloveniju. Kao područje svoga folklorističkog istraživanja Vraz navodi i Mletačku ili Benešku Sloveniju, područje koje pripada Italiji, u prošlosti nastanjeno većim brojem Slovenaca (i danas oko sto tisuća Slovenaca živi na spomenutom prostoru). Kao južne granice južnoslavenskog prostora i područje svoga zanimanja Vraz navodi Vitošu, jednu od većih planina u Bugarskoj, južno od grada Sofije. Kao što je Vitoša označena kao sinonim za južnu granicu Bugarske prema Turcima i Grcima, tako je Vidim, grad na sjeveru Bugarske, oznaka za jugoistočnu granicu prema neslavenima, Rumunjima. Budim, Bratislava i Beč sjeverne su granice južnoslavenskog prostora koji Vraz obuhvaća svojim etnografskim istraživanjem.

upliv, kojeg bi takvo djelo imalo i na pravac i duh umjetne književnosti a najpače poesie naše", piše Vraz Erbenu godine 1844.¹⁶

Međutim, nisu svi Iliri dijeli Vrazov entuzijazam i svijest o važnosti sakupljanja i čuvanja narodne tradicije. "Braća, Iliri s gornje strane" premalo su "cijenili narodne stvari", smatrao je Vraz, za razliku od donjih Ilira koji su predvođeni Vukom Stefanovićem Karadžićem pronijeli slavu narodne pjesme cijelom Europom. "Rijetki bijahu muževi, koji se u naših gornjih predjelih na narodno polje, koje je zaista puno zreloga žita, sa srpom u ruci staviše", bilježi Vraz u predgovoru zbirke *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske* (Zagreb, 1839.), svoje jedine objavljene zbirke narodnih pjesama. U tom kontekstu on spominje nekoliko svojih sunarodnjaka koji su dali određeni obol sakupljanju usmenih pjesama, to su primjerice, Valentin Vodnik, Andrej Smole, France Prešern, Jožef Rudež i Matevž Ravnikar, koji su u Kranjskoj sakupili više "komada" narodnih pjesama. Premda je svaka sakupljačka aktivnost pohvalna, Vraz sunarodnjacima "predbacuje" svojevrsnu sakupljačku neambicioznost i lokalnu skučenost, budući da ni jedan od njih u svome radu nije prekoračio granice Kranjske, što Vraz, između ostalog, tumači i neslogom između različitih predjela Ilirije i netrpeljivošću koja se stoljećima gajila među raznim slavenskim plemenima.

Iako Vrazova zbirka narodnih pjesama nije prva objavljena slovenska zbirka, upravo je Vraz prvi Slovenac koji je skupljao narodno blago na cjelokupnom području na kojem su prebivali ilirski Slovenci – Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske. Naime, prije Vraza zbirku slovenskih narodnih pjesama *Pesmi krajnskiga naroda* tiskao je Joseph Blaznik (Ljubljana, 1839.) koji je nakon smrti Poljaka Emila Korytka objavio njegovu rukopisnu ostavštinu u pet svezaka (1839.-1844.). Vraz je iznimno cijenio doprinos Emila Korytka u prikupljanju narodnoga blaga. Korytko je po Kranjskoj skupljao "pěsme, poslovice, prirěčja, pověstice, bajoslovne i topografične crtice i druge na narodnost pretezujuće se stvari".¹⁷ Kao glavno Korytkovo djelo Vraz ističe zbirku narodnih nošnji sakupljenih po Kranjskoj, Istri, Primorju i Dalmaciji. Nažalost, Korytko je umro mlad pa je zbirka ostala nesređena: 60 listova, koliko je ostalo nakon njegove smrti, nisu imali mjesnu oznaku pa se ne zna kojem kraju koja slika pripada. Narodne pjesme skupljali su i drugi Slovenci – Valentin Vodnik, France Prešern, Andrej Smole, Jožef Rudež, Matevž Ravnikar, Josip Muršec, Ivan Macun i drugi – međutim nisu ih objavili u zasebnim zbirka.

III.

Uz narodne pjesme i napjeve Vraz je na svojim putovanjima bilježio i razne druge oblike narodnoga stvaralaštva i života. Za rekonstrukciju života puka i njegovih običaja u prvoj polovici XIX. stoljeća na nekim područjima (Ribnica, Kočevar, Drage, Novo Mesto, Rezia i dr.) na kojima je živio slovenski, ali i drugi narodi ("uskočki" Srbi, Nijemci ili pak Rusi koji su živjeli u Reziji, talijanskoj pokrajini) osobito su dragocjena četiri Vrazova zapisa, sva četiri objavljena godine

¹⁶ Isto.

¹⁷ Stanko Vraz, "Dopis prijateljski iz Kranjske", u: *Djela Stanka Vraza*, V. dio, MH, Zagreb, 1877., str. 32.

1841. u *Danici: Dopis prijateljski iz Krajske, Dopis prijateljski iz Mlětačkoga, Běli Kranjci i Put u gornje strane*. U njima je zabilježio niz dragocjenih etnografskih zapisa: o podrijetlu imena naroda Běli Kranjci: "Ime ovo im prizhodi od njihove běle nošnje, slične odělu, kojim njihova braća u Horvatskoj oděvena hode"¹⁸; o poslovima kojima se narod bavi u krajevima kojima je prolazio: "...Jerbo je sve u obrtnosti zamaknjeno. Koi děla lonce, koi rešeta ili sita, drugi grade bednje, kolěvke, a opet drugi těra drugi zanat, od kojega se živi; jerbo zemlja neplodi onoliko, da bi toliki svět nahraniti mogla."¹⁹; o narječjima i jezicima kojima se govori u pojedinim mjestima²⁰, o dječjim pjesmama: "I na početku tek. vėka pripěvala su krajska děca, kad je prošo koi lončar iz Ribnice: Anže, Anže iz Ribence / Nosi lonce piskerce, / Rejne pokrivače, / Ima duge hlače -/ Hlače dopetače."²¹; o odijevanju muškaraca i žena: "Momci u bělu čohu obučeni, visoki, tanka struka i zdravog okruglog slavenskog lica. Žene takodjer pristale i čisto obučene. Běla košulja, modri zobunac modrimi gajtani i od světle boje izšiven, na glavi crven rubac, a na noguh postole i crvene čarape, eto ti odělo Brajke"²²; o vjerskoj pripadnosti: "Stanovnici su ovi, kao i ini Kranjci, vėrozakona crkve zapadne, razmi Marendolach i Bojančanah, koji crkvi iztočnoj prinadleže."²³; o običajima za pojedine blagdane, primjerice, za Veliku Gospu: "Tu se, budući da je na medji, sa Horvatske i Krajske mnogo ljudstva sakupi, na svršetku božje službe mnogo se vina popi, osobito primorskog, ljudi biše veseli, prijazni, a na večer otidje sve mirno kući veselo pěvajući..."²⁴; o svadbenim običajima: "Pirni običaji imadu nešto slična običajem starih Rimljanah. Na dan vėnčanja iza rana, prie nego danica pomoli lice, dojdu svatovi s zaručnikom na nevěstin dom. Da odmah neunidu, mora se nětko izmedju nevěstinih pirnikah naći, koi oštroumno, zboriti znade kratkočasno zabavljajući ih, da im prie prodje vrěme. Unišav u kuću sědnu, no ne oko stola, nego po klupah. Zdela puna orahah i lěšnjikah jurve čeka pripravljena na stolu. Nevěsta bude sva plaha iz kakova kuta, ili ložnice dovedena, te stupi k zaručniku, koi, metnuvši sa ramenah plašt, uhvati podatu mu zdelu s lěšnjaci, baci ih prama vratam medju dětcu, i posli toga, odrekavši se dččarii, pruži zaručnici desnicu, koju zajedno s zaručničinom sklopljenu starešina vinom pliva krsteći i besedeći..."²⁵; o pjesmama koje se pjevaju nakon vjenčanja: "Po ovršenom vėnčanju, dočim svatovi polagano od crkve kući idu Kraljevića Marka pěvajući..."²⁶, a koje na svadbenoj večeri, o običajima prilikom svadbenog darivanja, o pjesmama koje se pjevaju pri ispraćaju mlade u novi dom i drugo.

Iz navedenih zapisa, kao i iz pisama prijateljima u kojima gotovo redovito piše o narodnome životu i važnosti bilježenja folklornoga blaga, može se zaključiti da

¹⁸ Stanko Vraz, "Běli Kranjci", u: *Děla Stanka Vraza*, V. dio, Zagreb, MH, 1877., str. 51.

¹⁹ Stanko Vraz, "Dopis prijateljski iz Krajske", n. dj., str. 34.

²⁰ U lipnju 1841. Vraz je pohodio Reziju (tal. Val di Resia), kotar u Italiji u kojem je živjelo rusko stanovništvo. U pismu Ljudevitu Vukotinoviću detaljno opisuje gramatička obilježja jezika toga slavenskog naroda. Budući da je Vraz u Reziji proveo svega nekoliko dana, opis jezika Rezijana, naroda o kojem nije znao gotovo ništa prije dolaska u njihove krajeve, govori o Vrazovoj dobroj lingvističkoj obrazovanosti.

²¹ Stanko Vraz, "Dopis prijateljski iz Krajske", n. dj., str. 34.

²² Stanko Vraz, "Put u gornje strane", n. dj., str. 62.

²³ Stanko Vraz, "Běli Kranjci", n. dj., str. 52.

²⁴ Stanko Vraz, n. dj., str. 54.

²⁵ Isto.

²⁶ Stanko Vraz, n. dj., str. 55.

je jedna od Vrazovih životnih misija bila upoznati život naroda u svim njegovim oblicima i sačuvati ga u zapisima za buduće naraštaje, o čemu svjedoče i sljedeće Vrazove misli o narodu: "Mili narode (pomislim), kako si ti čist, ljubezan, božanstven u svojoj prirodjenoj naravi! Toli krasna stvori te Bog, a svēt te nazivlje barbarom, čim nastoji, da ti satre prirodjenu dostojnost i obuče tudje odělo, koje se izvana blišti, a pod sobom truje srce i goji zmiije, zloću, strasti i opačine – izgladnjeno barbarstvo. Šta ti više trēba k srčci, nego da poznaš sebe i narode što su oko tebe", piše Vraz godine 1841., ganut dočekom i ljubaznošću siromašnoga naroda u Dragama, selu nedaleko Novog Mesta.²⁷

IV.

Osim u samoj sakupljačkoj aktivnosti, Vrazov prinos sabiranju i bilježenju narodnoga stvaralaštva treba tražiti i u kritici metodologije sakupljanja i uređivanja objavljenih narodnih pjesama i napjeva te svojevršnim naptucima koje je davao svojim kolegama – sakupljačima (Macunu, Kukuljeviću, Kočevaru, Erbenu i dr.), o čemu svjedoči autorova korespondencija s brojnim istaknutim hrvatskim, ali i inozemnim autorima (njemačkim, češkim, slovačkim, poljskim, ruskim).

U svjetlu Vrazovih kritika metodologije sakupljanja narodnih pjesama i njihove uređivačke politike, ali i važnosti koja se tom poslu već u ono doba pridavala, može se izdvojiti nekoliko Vrazovih dopisa, članaka i pisama. U dopisu *Iz Ljubljane* objavljenom godine 1841. u *Danici* kritizira sunarodnjaka Blaznika, koji je uz izvorne narodne pjesme u zbirku uvrstio i umjetničke pjesme. "Neznam kakovim su se pravom mogli primiti nekolicu komadi, kojim se prvim pogledom na čelu vidi, da nisu čist groš. Turpiter atrum desinit in piscem mulier formosa superne. Kakova imadu posla pėsme pismoznanih medju umotvori prostoga naroda? Tim se samo bunar (studenac) muti", piše Vraz u osvrtu na Blaznikovu zbirku.²⁸ Iste godine u *Dopisu prijateljskom iz Krajske* upozorava mlade sakupljače da ne mijenjaju izvorni tekst pjesama, ubacujući domaće izraze i riječi na mjesto stranih, ali u narodu prihvaćenih.

Godinu dana kasnije (1842.), u prvoj knjizi *Kola* objavljen je članak pod nazivom *Narodne pėsme u Slavonii*. U uvodnom dijelu teksta Vraz se žali na domaće ljude koji su premalo cijenili narodnu poeziju, i to u vrijeme kada se Europa "divila našim narodnim pjesmama" koje su u izdanju Vuka St. Karadžića "obišle svijet". Vraz piše 1842.: "Samo kod nas se je još sve jedako malo čenilo, nad čim nam se je čudio čitav prosvětjen svēt".²⁹ S obzirom na to, hvalevrijedna je sakupljačka aktivnost Mate Topalovića, koji je sa svojim prijateljima sakupljao narodne pjesme po svom zavičaju - Slavoniji, smatra Vraz. U Osijeku, godine 1842., izlazi Topalovićeva zbirka narodnih pjesama *Tamburaški ilirski*, pjesama sakupljenih po raznim krajevima Slavonije. O samim pjesmama Vraz nije želio

²⁷ Stanko Vraz, "Put u gornje strane", n. dj., str. 71.

²⁸ Stanko Vraz, u: *Pjesnička djela*, priredio Slavko Ježić, JAZU (Noviji pisci hrvatski, knj. 12), Zagreb, 1955., str. 279.

²⁹ Stanko Vraz, "Narodne pėsme u Slavonii", u: *Djela Stanka Vraza*, V. dio, MH, Zagreb, 1877., str. 82.

suditi i donositi kritike, jer su "prave narodne pjesme svete i uzvišene nad svakom kritikom".³⁰ Međutim, Topaloviću zamjera estetizaciju narodnih pjesama pri čemu je gotovo svaka riječ prelivena u "književni kalup". Primjerice, umjesto bili, lipi ili beli, lepi, ovisno kako se u kojem kraju Slavonije govori, Topalović piše běli, lěpi, pa tako sve narodne pjesme imaju "isto lice kao da su se sve rodile iz jedne (književno-ilirske) glave".³¹ U članku *Narodne pjesme u Slavoniji*, Vraz zamjera Topaloviću diobu i organizaciju prikupljenih narodnih pjesama, pri čemu je Topalović ignorirao Karadžićevu podjelu, koju Vraz smatra neupitnom, na *junačke* (pjevaju muškarci uz gusle) i *ženske* (pjevaju žene i djevojke, ali i muškarci). Topalović je, naime, u ženske pjesme ubrojio isključivo one u "kojima poglaviti predmet il' osoba ženska jest, naproti pak medju mužke brojim one gđe il' mužko govori il' o mužkom poglavito govor biva".³²

Zanimljivo je, međutim, da Vraz koji u istom članku hvali Topalovića što je uz svaku pjesmu stavio oznaku mjesta na kojem je sakupljena, i koji je općenito iznimno držao do autentičnosti i istinitosti u svakom pogledu, ni u jednom trenutku ne predbacuje Karadžiću prisvajanje hrvatskih narodnih pjesama i uvrštavanje u kolo srpskih narodnih pjesama. Za razliku od Vraza, Ivan Kukuljević Sakcinski, koji se također bavio sakupljanjem folklornoga blaga, vodi oštre polemike s Karadžićem jer je Karadžić hrvatske narodne pjesme izdavao kao srpske. Kukuljević je o tome problemu pisao i Pavelu Jozefu Šafaříku, češkom preporoditelju i sakupljaču narodnih pjesama, s kojim se i Vraz dopisivao i kojemu je poslao nekoliko slovenskih narodnih pjesama za objavljivanje u časopisu *Časopis Českého Museum*. Kukuljević piše Šafaříku sljedeće: "Čim tu govorim o našoj književnosti, mislim hrvatsku književnost kojom se mi u svakom smislu ponositi možemo prem da ju od niekog vremena Serblji sebi vindicirati žele. Mi smo u tom sad već podpunoma osviedočeni a ufamo se da će se doskora svi Slaveni osviedočiti, da onaj jezik kom su u staro doba pisali osim Dalmatinah Dubrovčani, Hercegovi i Bošnjaci, biaše jezik hrvatski i to ikavski. Tako piše na primier, najstariii pjesnik dubrovački Šiško Menčetić (1450-1510) kojega piesme ovieh danah ovamo dobismo, upravo čakavski. Njega sliediše u jeziku mahom razlikami svi skoro piesnici XV. vieka od Daržića, Gjone i Marina počamši sve do Mažibradiža i Zlatarića, koji upravo kaza da piše hrvatski. Neznamo dakle kakvim obrazom mogu pisati novii serbski književnici, kao osobito Subotić i Medaković, da su svi ti naši ljudi pisali serbski i da to biahu Serblji kao što su njihovih očevih i naši gramatičari Serblji, držeći za Hervate samo žitelje provincijalne Hervatske koji su upravo Slovenci. Zašto su svi književnici medj Murom i Savom od negda zvali jezik svoj slavenskim, a samo kadikad iz političkih obzirah hrvatskim. Ovo Vam pišem visokopoštovani Gospodine samo radi toga da nam se i od strane Čehah itd. nečini i nadalje krivica i sramota kao da smo mi Hervati naprama Serbljima i svakom smislu kukavice. Istina je, da mi u novie vrieme zatajismo sami sebe i naše ime zanemarismo poprimivši

³⁰ Osim kritike Topalovićeve zbirke Vraz u istom članku upućuje svojevrsnu kritiku cjelokupnoj onodobnoj književnoj kritici kad kaže: "Svaka se je nova ta bila i najgora knjiga hvalila, i pisalac u zvезде kovao". Stanko Vraz, "Narodne pjesme u Slavonii", n. dj., str. 83. Kako je "naše knjiženstvo", govori Vraz, "već u osmoj godini", vrijeme je da se takve navike promijene. Promjene u književnoj kritici uspoređuje s prelaskom preko Rubikona: one su nužne zbog književnog napretka.

³¹ Stanko Vraz, "Narodne pjesme u Slavonii", n. dj., str. 84.

³² Stanko Vraz, n. dj., str. 86.

ime ilirsko ali to učinismo jedino radi sloge i radi bratimskog zajedničkog napredka; ali kad Serblji o toj blagorodnoj svērhi nećedu da znadu, a to onda neka puštaju da svaki prosto ide svojom stazom k obćenitoj sverhi pa neka nas naturaju iz one staze koju su naši predji velikimi duševnimi i fizičnimi silami osvojili i posieli."³³ Šafařik je, naime, bio više godina ravnatelj Srpske pravoslavne gimnazije u Novom Sadu, a s obzirom na to da je bio velik Karadžićev prijatelj, bila mu je bliska i njegova velikosrpska ideja. Budući da je Kukuljević dobro poznao odnos između Karadžića i Šafařika, u pismima pokušava upozoriti češkog pisca na Karadžićevo (i drugih Srba) prisvajanje hrvatskoga kulturnog i nacionalnog blaga³⁴, a u velikom broju pisama upozorava i na činjenicu da je Dalmacija hrvatska zemlja što dokazuje njezinim brojnim glagoljskim rukopisima.³⁵ Kukuljević izražava ljutnju što mnogi Česi Hrvate svrstavaju u Srbe te naglašava da srpsko ime nije poznato nigdje na obali do Albanije, zatim da Crnogorci govore čakavskim akcentom, a kajkavci u "provincialnoj" Hrvatskoj jasno se razlikuju od Slovenaca: "Naši Hrvati ovdie u Dalmaciji ljute se veoma na Čehe što nas u novije doba silom posrbiti žele. Mi ljubimo Srbe iskreno i bratimski, ali mi se nikad Srbima nazvati nećemo. Naš narod sve do Arbanie nepozna imena srbskog. Oko Skadra govore samo hrvatski ili slovinski, isto tako i u Crnojgori izgovor i naglask je takozvanih čakavacah. A od starih našieh pisacah valja pamtitu da niti jedan pisac bud iz Dalmacie bud iz Istrie ili sadašnja Hrvatske nije imenovao svoj jezik srbskim. (...) Nu rado zovemo u obće u književnosti svoj jezik jugoslavenski, ilirski, a takodjer slovinski, kako ga naši starci nazivahu, ali ga nikada nećemo zvati srpskim, ni bugarskim ni ikojim specifičnim imenom budi koje grane Slavenah na jugu jer se kroz to samo mržnja, nenavidnost i prepiranje goji i hrani."³⁶

Vraz je iznimno cijenio doprinos Vuka St. Karadžića sabiranju i objavljivanju narodnoga blaga. Karadžića je smatrao "sokolom narodnih pėsamah" i najvećim "majstorom" u sakupljanju pa je upravo Karadžiću posvetio zbirku *Narodne pėsni ilirske*. Unatoč tomu što Karadžića smatra uzorom, ipak mu predbacuje dotjerivanje stihova kako bi narodni stihovi u zapisu svi poprimili oblik epskog deseterca.

Vraz je strogo zagovarao načelo izvornosti u prikupljanju narodnoga blaga. Narodne pjesme i sve ostalo narodno blago treba zapisati upravo onako kako je kazivač kazivao, višekratno upozorava Vraz u svojim pismima hrvatskim i slovenskim kolegama, ali i u kritikama dotad sakupljenog i objavljenog narodnog blaga. Ivan Kukuljević Sakcinski također je zagovarao načelo izvornosti u prikupljanju i objavljivanju narodnog blaga te je u predgovoru zbirke *Pėsme. S dodatkom narodnih pėsamah puka hãrvatskoga* (1847.) jasno istaknuo kakav sabiratelj usmenih pjesama treba biti i koja je njegova glavna zadaća: "Kao što se narēlje hãrvatsko u tri porekla dēli, najmre: u štokavsko, čakavsko i kajkavsko, tako sam razdēlio i ja pėsme ove, i za svetu si dužnost dãržao onako ih napisati i priopćiti svētu, kako ih puk izgovara i pēva; što je po mnēnju mome glavna zadaća svakoga sabiratelja narodnih pėsama." Vraz je osobito kritizirao čišćenje

³³ Ivan Pederin, "Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafařiku o glagoljci", *Croatica et Slavica Iadertina*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2007., str. 246.

³⁴ Ivan Pederin, n. dj., str. 232.

³⁵ Ivan Pederin, n. dj., str. 231.

³⁶ Ivan Pederin, n. dj., str. 253.

i istrebljivanje tuđih riječi iz narodnih pjesama, proglašavajući takve sakupljače "puristima narodnih pjesni". Sakupljači bi nerijetko na mjesto tuđih riječi, koje su se u narodu udomaćile, stavljali domaće inačice, međutim koje se u narodu nisu upotrebljavale pa ih on nije ni razumio ili su se pak upotrebljavale u drugom smislu. Na taj se način, smatra Vraz, "s kukoljem i zdrave pšenične vlate izčupaju". Puk treba pustiti da pjeva svoje pjesme onako kako mu iz srca izvire, a ne ih mijenjati i prilagođavati svome ukusu koji je i sam nerijetko određen utjecajima raznih škola, upozorava Vraz. Kod bilježenja narodnih pjesama ne smije se ništa mijenjati, dorađivati ili popravljati, već sve bilježiti onako kako izvire iz "ustih naroda" jer je to "sveta baština praotaca naših". U tom je kontekstu, primjerice, upozoravao da se u zapisanim narodnim pjesmama ne smije stavljati "rogato e" jer ono nije obilježje narodnoga jezika, već isključivo književnoga. Vraz je rado i često davao upute mladim sakupljačima kako pristupiti građi. Tako, primjerice, slovenskog kolegu Ivana Macuna, književnog povjesničara i sakupljača narodnog blaga, upozorava godine 1843. da pri sakupljanju obrati pozornost na pjesme "koje se pjevaju kod stanovitih običajih i igrah n. p. kad se koleduje, na Gjurgjev dan, kod kręsa, svatbe, krsta, pokopa, žetve itd. Da Bogme to treba da se pri tom opiše i isti običaj i zabilježi napjev (arie)".³⁷

Iako je Vraz od 1833., pa gotovo do smrti 1851., ustrajno sakupljao narodno blago, prikupivši pri tome stotine narodnih pjesama i napjeva te ostavivši u pismima prijateljima niz dragocjenih zapisa o narodnom životu ljudi svoga vremena, uspio je objaviti samo jednu zbirku narodnih pjesama – *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Krajskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*³⁸. Navedena je zbirka izdana u Zagrebu 1839. i sadrži 115 narodnih, isključivo slovenskih pjesama, koje je autor podijelio u tri skupine: davorije, balade i romance. Prvi razdjeljak knjige Vraz preporučuje svakom "štioću" i to prije svega zbog: pravilnog teksta (za Vraza je pravilan tekst onaj u kojem sakupljač nije radio nikakve jezične i leksičke intervencije), ilirskog pravopisa (kako u pjesmama, tako i u predgovoru) te kvalitetnog papira ("bijeje tanahne hartije s krasnim, razložnim i pravilnim tiskom").

Osim spomenute slovenske zbirke, za Vrazova života objavljene su tri slovenske narodne pjesme u časopisu *Steiermärkische Zeitschrift* u prijevodu Hiazyntha v. Schulheima: "Der Abschied", "Die Braut Anjtschika" i "Die drei Töchter".³⁹ Osamnaest pjesama preveo je, također na njemački jezik, Anastasius Grün Auersperg, njemački pjesnik slovenskog podrijetla. Auersperga i Vraza zbližila je ljubav prema narodnoj pjesmi: Vraza kao sakupljača, a Auersperga kao prevoditelja. Auersperga je na Vraza upozorio Prešern koji se kasnije javlja i kao posrednik u komunikaciji između dvojice pjesnika koji su se upoznali u Ljubljani godine 1837. Čuvši čime se bavi, Auersperg moli Vraza da mu pošalje pjesme iz svoje rukopisne zbirke kako bi ih on preveo na njemački i objavio. Od 67 pjesama, koliko je Vraz 1837. poslao Auerspergu, on je na njemački preveo njih 12. Godine 1846. Vraz Auerspergu ponovo šalje nove narodne pjesme iz rukopisne zbirke, od kojih će

³⁷ Stanko Vraz, "Macunu", u: *Džla Stanka Vraza*, V. dio, Zagreb, MH, 1877., str. 330.

³⁸ Iako je riječ o isključivo slovenskim pjesmama, Vraz u skladu sa svojim ilirskim svjetonazorom, pjesme naziva ilirskima, a ne slovenskim.

³⁹ Tri pjesme objavljene u *Steiermärkische Zeitschriftu* u Grazu godine 1837. ujedno su prve Vrazove tiskane narodne pjesme.

Auersperg odabrali dvije i prevesti ih na njemački jezik. Auersperg je na njemački preveo i četiri pjesme iz Vrazove objavljene zbirke, *Narodne pjesni ilirske*. Ukupno je preveo osamnaest pjesama: "Ljubi konja jaše", "Kos pove lovcu tri ljubice", "Ptica se brani službe", "Ljuba z devete dežele", "V deveto deželo gre v vas", "Zaljubljeni mladenič", "Oj sijaj, sijaj sonce", "Tri sestre omožene", "Za tolarje, ki jih on da, si kupuje zibelko", "Čuk snubi sovo", "Nočevanje na grobišču", "Kos pove lovcu tri ljubice", "Mlado Vido", "Nevernost", "Junak Dunaj plava", "Gerlico", "Zaljubljeni kos" i "Kresno".⁴⁰ Tri Vrazove slovenske narodne pjesme naći će se i u Šafaříkovu prikazu slavenske etnologije *Slovanský národopis*: "Plješi, plješi crni kus", "Djekle, djekle, jez tjebe prašan" i "Oj sijaj, sijaj sonce".⁴¹

Veći dio građe koju je Vraz sakupio ostao je u rukopisu i nije objavljen za njegova života. Vrazovu slovensku rukopisnu ostavštinu iskoristio je slovenski folklorist Karel Štrekelj koji je u izdanju Matice slovenske priredio zbirku *Slovenske narodne pjesme* (u tri sveska), uvrstivši u nju oko 150 napjeva koje je Vraz zapisao u svom rodnom Cerovcu. Neke od tih napjeva iskoristio je i Franjo Ks. Kuhač u svojoj zbirci, međutim uz mjesto sakupljanja stavlja oznaku Kranjska, iako su sabrane u Štajerskoj. Mjesnu oznaku Kuhač vjerojatno mijenja, iznosi Janko Barle u članku *Stanko Vraz, sakupljač narodnih napjeva*, ne bi li svoju zbirku učinio što mnogostranijom.⁴²

Razlozi neobjavlivanja narodnih pjesama i napjeva za Vrazova života uglavnom su novčane naravi. U pismima prijateljima, Babukiću, Draškoviću, Kukuljeviću, Kočevaru, Muršecu i drugima, koje piše u razdoblju od 1840. do 1845., dakle nakon objavljivanja prve zbirke narodnih pjesama, žali se na lošu prodaju knjige i brojna odustajanja od pretplate. Od sakupljena novca nije uspio podmiriti ni tiskarske troškove. Već je 1840. za tisak pripremio drugi dio knjige. U siječnju 1841. pismom se javlja Janku Draškoviću i moli ga da na Saboru Ilirske čitaonice⁴³ predloži da se svaki član čitaonice pretplati na jedan primjerak knjige kako bi osigurao financiranje drugog dijela: "Utičem se pod Vaše krilo i zaštitu, nebi-li Vi, vedri gospodine, u dojučem saboru čitaonice ilirske jedan predložak učinili, polag kojeg bi slavni sabor odlučio, da se naplata mojih troškova pri izdavanju narodnih od mene sabranih pjesama jamčiti ili s odlukom da svaki član čitaonice na jedan exemplar ovih knjigah predbroji, i ako bi se taj predložak primio da se odluka takodjer i ostalim čitaonicam na poziv priobći, - ili da me na kakov god način pri izdanju mojih nar. pjesama predusretne. Izit će još najmanje dvě knjigah od kojih svaka će stati 1 fr. 30 kr. – Što ću pored toga izdati, za ono neću iskat ni pare ni dinara u pomoć."⁴⁴

⁴⁰ Opširnije vidi u: Fran Kidrič, *Paberki o Vrazu*, "Časopis za zgodovino in narodopisje", Ljubljana, 1910., str. 191.-231.

⁴¹ U Pragu godine 1842. izlazi Šafaříkov *Slovanský národopis* u kojem je autor nastojao dati potpun prikaz slavenske etnologije. Djelo sadrži osnovne podatke o pojedinim slavenskim narodima, naseljima, jezicima i etničkim granicama. O *Národopisu* se govorilo kao o "zlatnoj knjizi slavenskoj". O popularnosti knjige govore i dva izdanja već 1842. s ukupno 3 600 tiskanih primjeraka.

⁴² Janko Barle, "Stanko Vraz, sabirač narodnih napjeva", *Sv. Cecilija*, god. 12., Zagreb, 1918., str. 20.-21. J. Barle urednik je *Sv. Cecilije*, časopisa za duhovnu glazbu, u razdoblju od 1914. do 1941.

⁴³ Kako bi poduprli izdavačku djelatnost i pomogli piscima pri objavljivanju knjiga, svaki član čitaonice obvezao se da će kupiti bar jedan primjerak svake nove knjige koju Odbor čitaonice predloži. Očigledno je u pismu Draškoviću Vraz aludirao na taj dogovor među članovima čitaonica.

⁴⁴ Stanko Vraz, "Draškoviću", u: *Djela Stanka Vraza*, V. dio, MH, Zagreb, 1877., str. 208.-209.

Iz pisma je vidljivo da je Vraz već 1841. imao dovoljno sakupljena materijala za objavljivanje još dvije zbirke narodnih pjesama, ali je njihovo objavljivanje ovisilo o novčanoj potpori pretplatnika, odnosno odgovarajućih ustanova i institucija. Usprkos otvorenim i neumornim traženjima novčane pomoći, Vraz nije uspio sakupiti dovoljno novaca za izdavanje nove zbirke pa će, unatoč stotinama sakupljenih narodnih pjesama i napjeva, u samostalnoj zbirci uspjeti objaviti tek njih 150. Dio Vrazova sakupljena blaga uredili su i objavili nastavljači njegove sakupljačko-folklorističke misije, poput Štrekelja u Sloveniji ili Kuhača u Hrvatskoj, iako znatan dio sakupljenog materijala, nažalost, nije nikada objavljen.

V.

Iako je Vrazova istraživačko-sakupljačka misija imala južnoslavensku tendenciju, uz domicilno slovensko folklorno blago, osobito je cijenio bugarsku i hrvatsku narodnu ostavštinu, smatrajući je iznimno vrijednom, ali i premalo istraženom. U članku *Narodne pjesme bugarske (Kolo, 1847.)* Vraz pokušava Hrvatima približiti kulturu bratskoga slavenskog naroda o kojem se u našim krajevima znalo tek da "bijedni i ubogi služi cara turskog i da govori nekakvo narječje slovensko"⁴⁵ pa stoga u 4. i 5. knjizi *Kola* počinje objavljivati i bugarske narodne pjesme. U istom članku donosi i kratak pregled dotad objavljenih bugarskih pjesama. Prvi trag narodnih pjesama bugarskoga naroda Vraz nalazi u jednom rukopisu iz XIV. stoljeća iz kojeg je Šafařík za svoj *Národopis* preuzeo dvije pjesme. U *Pjesmarici srpskoj* Vuka St. Karadžića (Beč, 1814./1815.) naći će se također dvije bugarske pjesme, a osam godina kasnije Karadžić će u svome *Dodatku k Sanktpeterburškim sravniteljnim rječnicima sviju jezika i narječija s osobitim ogledima bugarskog jezika* (Beč, 1822.) uz kratku raspravu o bugarskom jeziku objelodaniti i 27 bugarskih narodnih pjesama. Od Bugara, u Vrazovo vrijeme, narodne pjesme sakupljali su: Ivan A. Bogojev, Neofit, Aprilov i Stojanović.⁴⁶ Osim Bugara, velik broj bugarskih usmenih pjesama i poslovice sakupili su i ruski folkloristi Izmail Ivanovič Sreznjevski i Viktor Grigorjevič. U to je vrijeme Grigorjevičeva zbirka bila najbogatija i najznamenitija, a sadržavala je oko 200 usmenih pjesama. Upravo je Grigorjevič, kada je u jesen 1846. došao u Zagreb, Vrazu dao nekoliko rukopisnih zbirki s dopuštenjem da ih ovaj iskoristi za svoje potrebe. Iz dobivene građe Vraz je prepisao šezdeset narodnih pjesama koje je potom, uz kratak opis bugarske gramatike, objavio u *Kolu*.

Po neistraženosti i neupućenosti autohtonog stanovništva o vlastitoj narodnoj kulturi, Vraz uspoređuje bugarsko narodno stvaralaštvo s onim hrvatskoga naroda. U *Kolu* 1843., u članku *Narodne pjesme Hrvatah*, upozorava na veliki korpus hrvatskoga narodnog blaga (zakone, misale, razne listine i drugi starinski tisak) koji je još uvijek neistražen i nedostupan široj javnosti. Svjestan bogatstva hrvatske narodne baštine i njezine važnosti za razvoj preporodne književnosti, Vraz počinje bilježiti i hrvatske narodne pjesme te ih, kao i bugarske, objavljuje

⁴⁵ Stanko Vraz, "Narodne pjesme bugarske", u: *Pjesnička djela*, priredio Slavko Ježić, JAZU (Noviji pisci hrvatski, knj. 12), Zagreb, 1955., str. 400.

⁴⁶ Uz Bogojeva Vraz napominje da je izdao knjižicu u Pešti *Bòlgarski narodni pjesni i poslovice* u kojoj je objavio 12 narodnih pjesama i preko 200 poslovice. Za ostalu trojicu Bugara kaže da je u knjigama i časopisima čitao da su se bavili sakupljanjem narodnih pjesama te da su objavili zbirke.

u *Kolu*. U trećoj knjizi *Kola* godine 1843. objavljuje *Narodne pesme Harvatah*, u prvom dijelu pjesme *Iz Primorja*, zatim pjesme *Iz Istrie* te u trećem dijelu šest pjesama *Iz Austrie i Ugarske*. Među prvima u hrvatskoj sredini Vraz doprinosi povezivanju i upoznavanju matične hrvatske sredine s doljnjoaustrijskim i zapadnougarskim Hrvatima, objavivši 1843. njihove narodne pjesme kao sastavni dio hrvatskoga usmenog pjesništva.

VI.

Kada govorimo o početcima zanimanja za gradišćansko-hrvatsko usmeno pjesništvo u XIX. stoljeću, među prvima treba spomenuti usmenoknjiževne zapise Moriza Fialke (1809.-1869.), profesora češkoga jezika i natporučnika regimente na Vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu od 1838. do 1844.⁴⁷ Fialka je imao priliku upoznati Hrvate u okolici Matrštofa (Mattersburg) i Željeznog (Eisenstadt), a rezultate svojega istraživačkog rada objavio je u dva navrata u Pragu godine 1842. Oba rada objavio je anonimno: prvi *Horváti w šopronské stolici králowstwy uherského* izašao je u časopisu *Kwěty. Národnj zábawnjk pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany*, a drugi u njegovom prilogu za književnost, umjetnost i znanost *Nowiny z oboru literatury, umény a wéd* pod naslovom *Národnj pjesmé Horwátu w šopronské stolici králowstwj uherského*. Drugi rad je opširniji te sadrži uvodno objašnjenje s opisom terenske situacije, kratak opis dijalekta na kojem se objavljuju pjesme te izbor od deset pjesama uz naznaku gdje su i od koga zapisane. U njemačkom prijevodu rad je objavljen godine 1963. u bečkom časopisu *Jahrbuch des österreichischen Volksliederwerkes*.⁴⁸ Pretpostavlja se da je Fialka sakupio znatno veći broj pjesama od onog što je objavio pa je vedre ljubavne pjesme gradišćanskih jačkarica i balade s vojničkom tematikom koje su mu pjevali muškarci, ustupio i drugim sakupljačima usmenog blaga.⁴⁹ O susretu s Fialkom, Fran Kurelac u putopisu *Iz mojega života i putovanja po Ugrskih Hrvatih* piše: "Pohodim tamo od želje i nepoznata mi donle profesora na vojničkoj akademii Fialku, rodnom Čeha, za koga sam čuo da se od njega i druga mu, kapetana Buriana, mladi vojnici Češkome jeziku priučavaju. Burian je sastavio obilniju slovniciu Češkoga jezika, a Fialka je posle izišao na glas kao prevodilac Bulverovih romanov. Fialka, čovjek visok, ugodan, uljudan, rodoljubiv, pozva me na oběd, i tuj nam srdca přeticahu, čim su obilovala. Bilo je tuj razgovora vsakojaka, te ja tuj od njega doznao, da na

⁴⁷ "Er hatte sich zwar um die Stellung eines Französisch-Lehrers beworben, aber mit 31. VII. 1838 entschied Erzherzog Johann, dem die Akademie unterstellt war: 'den wegen seiner vollkommenen Kenntnis der böhmischen Sprache, als auch in Hinsicht seiner sonstigen wissenschaftlichen Ausbildung und vorzüglich der Conduite anempfohlenen Oberleutnant Moriz Fialka vom IR 28 zum Inspektions-Dienste und zum Lehrer der böhmischen Sprache in der Wiener-Neustädter Militär-Akademie zubestimmen'. Diese sechs Jahre, die Fiaka nun in dieser Verwendung zubringen sollte, waren wohl jene Zeit, die ihm die meiste Befriedigung brachte. Hierkonnte er sorglos seine Studien betreiben und Abstecher zu den benachbarten Kroaten in Westungarn machen, wie eine Urlaubsreise zu den Slowaken in Nordungarn. Denn er betrachtete die Slawen als eine Völkerfamilie..." Karl M. Klier, "Moriz Fialka ein Erforscher burgenländischen kroatischen Volkstums", *Burgenländischen Heimatblätter*, Heft 2, 26. Jahrgang, Eisenstadt 1964, str. 78.-80.

⁴⁸ Moritz Fialka, "Kroatische Volkslieder aus der Umgebung von Eisenstadt um 1840", *Jahrbuch des österreichischen Volksliederwerkes*, Band XII, Wien 1963, str. 55.-64.

⁴⁹ Nives Ritig-Beljak, "Pregled usmene književnosti", u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, (gl. ur. I. Kampuš), Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995., str. 343.

Ugrskoj strani odmah iza medje, koju uricu hoda, ima Hrvatov, kojih on i pohodio te i nekoliko pjesmic od njih prepisao, koje mi pokazao i poklonio. Bi još i toliko dobrotiv i uslužan, te uzam olovce u ruke stade mi risovati ona obližnja sela, kako koje prema kojemu, na kojem putu na kojem li brěgu stojahu. Ja, toliko godin ne viděv ikakvih Hrvatov, a kamo li na tudjini razsadjjenih, vas se razgorim i domišljati stanem, kako bim do njih..."⁵⁰ Rukopis *Svitske jačke se va vi knjiga nahajaju kese rado va šopronskoj varmeđi jaču iliti popivaju. Spisane va letu 1840*, pohranjen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, sadrži četiri usmenoknjiževna zapisa iz šopronske županije.⁵¹ Nije poznato tko je bio zapisivač ovih pjesama.

U trećoj knjizi *Kola* koje je sam uređivao, Vraz godine 1843., objavljuje devetnaest usmeno-lirskih pjesama iz Primorja, Istre, Doljne Austrije i zapadne Ugarske.⁵² U predgovoru kaže da je pjesme dobio od D. Rakovca, I. Ivanovića Sreznjevskog, I. Kukuljevića Sakcinskog i T. Bratulića, rodnom Istranina. Izbor pjesama pod zajedničkim nazivom "narodne pjesme Hrvata" proizlazi iz Vrazova jezičnog pogleda prema kojem se jedino čakavsko narječje može zvati hrvatskim, premda se hrvatsko ime proteže na "vrlo različite grane jugoslavenske".⁵³ Vraz "izuzima" Hrvate štokavce koji su mu zbog sličnosti jezika bliži Srbima ("koje porad sličnosti jezika brojim k Sarbljem") te Hrvate kajkavce koji po jeziku pripadaju gornjoj, korutansko-slovenskoj strani kako je već ranije izložio Jernej Kopitar. Vraz smatra da po pravu, odnosno po jeziku, hrvatsko ime ide jedino uz Hrvate čakavce, odnosno južnoslavensku granu "što trěba u svom govoru ča m. šta ili kaj, a ti Hãrvati stanuju od starine u Primorju, po većoj strani primorskih varoših, Zadarskom okružju i po otocih primorskih i dalmatinskih."⁵⁴ U istu skupinu ubraja zapadnougarske, doljnjoaustrijske i moravske Hrvate: "Kao naseobine stare nalaze se po nekõjih selih sěvero-zapadne Ugarske i dolnje Austrie, kud su Hãrvati iz kãršnog Primorja došli 13. vėka (...) Ona strana, što je od ovih došljakah prelazila u Moravsku, poznata je pod imenom *Horvatah Podlužakah*, nu dosavši medju srodnu bratju, počėsila se je, t. j. zaměnila hãrvatski jezik s jezikom česko-moravskim."⁵⁵

Objavivši šest pjesama s gradišćanskohrvatskoga jezičnog područja, Vraz među prvima u hrvatskoj sredini doprinosi upoznavanju usmenoknjiževnog stvaralaštva doljnjoaustrijskih i zapadnougarskih Hrvata. Uz zapise pjesama nema oznake mjesta, samo šireg područja iz kojeg dolaze. Pjesma *Tuge* iz "dolnje Austrie" s početnim stihovima "Tuge moje tuge!/ Da su moje tuge,/ Kak su tuge druge!/ Ali moje tuge,/ Jesu jako težke..." nalazi se i u Kukuljevićevoj knjizi *Pěsme. S dodatkom narodnih pěsamah puka hãrvatskoga* (1847.) uz autorovu bilješku: "iz velikoga sela hãrvatskoga Cvendrofa". Pjesma *Dragota pogleda* zapisana je u "zapadnoj Ugarskoj" s početnim stihovima: "Imala sam pěrsten – ziz zelenim okom,/ Zel mi ga j' moj mili – večer pod ublókõm./ Ča neznaš ti, mila, - ča s' rekla na veži,/ Da ti moja ljubav – 'se na sěrci leži..." Treća iz Vrazova izbora je

⁵⁰ Fran Kurelac, "Iz mojega života i putovanja po Ugrskih Hrvatih", u: *Jačke ili narodne pěsme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošõnjskoj i želěznoj na Ugrih*, Zagreb, 1871., str. X.-XI.

⁵¹ Rukopis pod signaturom R 6601 u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

⁵² Stanko Vraz, "Narodne pěsme Hrvatah", *Kolo*, 1843., str. 31.-49.

⁵³ S. Vraz, n. dj., str. 31.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

pjesma *Nevěra* "iz Šopronske varmedje": "Neznaš mili ča si rekal,/ Kad si Šopron školu išal?! 'Oću projti, najzad dojti./ Tebe milu moju zeti!'/ Ti si prošal, najzad došal/ Mene rožu nisi uzmel". Sljedeća pjesma *Nevěra* zabilježena je u "zapadnoj Ugarskoj": "Nočas sam seli bil kod moje róžice,/ I sam se zabavil do béle zórice./ I u béloj zori kad me je zbudila,/ Do vežnoga praga menej sprohodila./ A na vežnom pragi mi jesmo postali,/ Onda jesmo sebi desne ruke dali./ Večer si mi dala tvoju desnu ruku,/ A jutro si prošla z drugim na poruku." Uz zapis pjesme *Odluka* nema oznake mjesta, a početni stihovi glase: "Visoki su brigi, diboke doline,/ Ništ nemorem čuti od mile novine./ Jiščem ju po gorah, jiščem ju po polji,/ Ar neg nju rožicu sěrcе vidit želji./ Skalina je tvěrda, neće mi povidat/ Ako prem noć i dan nemorem počivat./ Polje je široko, oči nedosižu,/ Da bi mogal vidit milu moju rožu..." Posljednja pjesma iz Vrazova izbora zapisana je u "zapadnoj Ugarskoj" s početnim stihovima: "Žalostno nam spiva ta tica papuga,/ Da će nas popasti prevelika tuga./ Oh ni mi na svitu vernoga človika,/ ki bi zagovoril tužnoga junaka./ Ali sam va polji, ali sam va gori,/ Jednako mi děrhće sěrcе v mojem teli/ Kuliko god puti na otca pomislim,/ Jino tužni sinak mater zaobličim..." Ista pjesma pod naslovom *Tužan uskok* nalazi se u Kukuljevićevoj zbirci s oznakom mjesta: "iz Varašdorfa u sopr. varm.; Harvati ga zovu: Veliki Borisdorf". Danas se to mjesto zove Veliki Borištof/Grosswarasdorf i nalazi se u srednjem Gradišću.

Vraz u predgovoru napominje da je izbor napravio iz Kukuljevićeve rukopisne zbirke koju mu je on stavio na raspolaganje: "Čitav pako razd. III. donosi sbirku od g. Kukuljevića, na kojoj ljubavi i dobroti njemu (...) iskreno zahvaljujem." Iako pjesme nije sam bilježio, objavivši ih u *Kolu* već 1843., kao hrvatske narodne pjesme čakavskoga narječja, ostvario je važan prinos upoznavanju hrvatske književne i znanstvene javnosti s gradišćanskohrvatskom usmenom lirikom te ukazao na potrebu daljnjih istraživanja ove usmenoknjiževne građe kao neizostavnog dijela hrvatskoga narodnog pjesništva.

Smatrajući važnim proputovati slavenske zemlje i na terenu proučavati narode i njihove jezike, Izmail Ivanovič Sreznjevski, mladi ukrajinski istraživač, slavist i folklorist, kasnije priznati znanstvenik i sveučilišni profesor Harkovskoga sveučilišta, putovao je po slavenskim zemljama prema programu Moskovskoga sveučilišta od 1839. do 1842.⁵⁶ U to vrijeme, ruska slavistika je tek u povojima, a prve katedre osnovane su upravo tridesetih godina XIX. stoljeća sa sjedištima u Moskvi, Petrogradu, Harkovu i Kazanju. Četvorica nadarenih mladih profesora koji su određeni za rad na novim katedrama: Osip Maksimovič Bodjanski, Viktor Ivanovič Grigorovič, Petar Ivanovič Prejs i Izmail Ivanovič Sreznjevski, utemeljili su rusku slavistiku. Oni su proputovali slavenske zemlje, usavršavajući znanje jezika i prikupljajući razne materijale s područja filologije, folkloristike, arheologije i dr., već prema sklonostima. Neophodno je proučavati slavenske narode, njihova narječja i spomenike, usmenu književnost i topografiju jer svaki živi narod, živo narječje, živa usmena književnost nudi etnologu, povjesničaru i filologu nešto, što je stoljećima dugo preživjelo i što se očuvalo samo u narodu, piše Sreznjevski

⁵⁶ Godine 1842. Sreznjevski počinje predavati na Harkovskom sveučilištu, pri čemu mu je velika pomoć bio bogati materijal koji je prikupio na putovanjima. O njegovom sveučilišnom i znanstvenom radu: Aleksandr D. Duličenko, "Izmail Ivanovič Sreznjevski i gradišćanski Hrvati", *Znanstveni zbornik*, 1. edicija, Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov, Borta, 2002., str. 83.-92.

u svojim izvješćima u *Žurnalu ministerstva narodnoga prosvješćenija*, godine 1841. Na put je krenuo 1839. te se najprije zadržao u Češkoj i Moravskoj, obišao Lužice i Šlesku, a zatim preko Beča gdje je proveo zimu 1840./1841., stigao u Zagreb. Na putovanjima se upoznao s istaknutim slavenskim preporoditeljima te pridonio njihovom međusobnom povezivanju i zbližavanju njihovih pogleda, primjerice, recenzijom Vrazove zbirke usmenih pjesama *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*, objavljenom u časopisu *Časopis Českého Museum*, godine 1842. Sreznjevski je surađivao sa Stankom Vrazom te putovao 1841. po Istri, Primorju i Dalmaciji, gdje je zapisivao narodne pjesme, od kojih je neke objavio u *Danici ilirskoj* (nekoliko kraćih pjesama iz Istre i Hrvatskoga primorja) i ruskim publikacijama, a veliki dio ustupio je Dragutinu Rakovcu.⁵⁷ Zajedničko putovanje s Vrazom prekinuto je zbog Vrazove bolesti, ali Vraz, odgodivši privremeno svoj put, izvještava u *Danici ilirskoj* o putovanju Sreznjevskoga i njegovoj zbirci: "Osobito bogata je verna njegova zbirka narodnih dragocjenosti iz Istrie, Dalmacije i Primorja, u kojih je stranah prikupio izmedju ostaloga blaga više od 200 komadah ženskih i junačkih narodnih pjesamah. Izmedju ovih imade najznatnijih iz otokah Dalmatinskih, koji su u ogledu etno- i filologičkom od velike čene i važnosti, buduć polje onih krajevah (...) dosada još od nikoga načeto nebijaše."⁵⁸

U ožujku 1842. Sreznjevski posjećuje ugarske Hrvate u šopronskoj županiji. Već tada mu je poznato da moravski i ugarski Hrvati imaju isto narječje i iste običaje, o čemu piše u izvješću ruskom ministarstvu godine 1841.⁵⁹ Iz njegove korespondencije saznaje se da je prihvatio poziv Moriza Fialke te se s njim uputio na izlet k ugarskim Hrvatima na austrijskoj granici u okolici Željeznog, Šoprona i Niuzaljskog jezera, nakon što je nekoliko dana boravio kod Fialke u Bečkom Novom Mjestu. "Nisam umoran, ali moje čizme su razgažene (...) Hrvati su divan narod: muškarci su visokog rasta, žene ljepotice, a oprava im je dražesna. (...) Kuće su najvećim dijelom kamene, svjetle su i čiste", pisao je Sreznjevski svojoj majci nakon povratka.⁶⁰ Slično svjedoči i Fran Kurelac u svojem putopisu: "Kad Sreznjevski, putujući po Slovinskih zemljah i jezike im učeć, jednom iz Beča i medju Šopronske Hrvate zamaknu, da ih zapozna i razgleda, povrniv se u Beč pun radostnoga čuda ovako mi uzkliče: 'ta višji su, lēpsi su, bogatiji su nego Nēmci i Magjari.'⁶¹ U rukopisnoj ostavštini Sreznjevskog u Ruskom državnom arhivu književnosti i umjetnosti u Moskvi nalaze se, uz ostalu građu, njegovi zapisi iz šopronskog kraja na kojima je radio u ožujku 1842. u Bečkom Novom Mjestu, a sastoje se od bilježaka o narječju šopronskih Hrvata i zapisa nekoliko usmenih pjesama, o čemu je izvijestio A. Duličenko.⁶² Najveći dio njegove građe s putovanja još uvijek je neproučen.

⁵⁷ Maja Bošković-Stulli, "Usmena književnost", u: Maja Bošković-Stulli – Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1., *Usmena i pučka književnost*, Liber-Mladost, Zagreb, 1978., str. 281., 321.

⁵⁸ *Danica ilirska*, br. 39., 1841.

⁵⁹ A. Duličenko, n. dj., str. 87.

⁶⁰ Putovanje Sreznjevskog k ugarskim Hrvatima 1842., na temelju objavljenih pisama majci, spominje i Vatroslav Jagić u djelu *Istorija slavjanske filologije*, Sanktpeterburg, 1910.

⁶¹ F. Kurelac, n. dj., str. XV.

⁶² A. Duličenko, n. dj., str. 89.-92.

VII.

Korespondencija Vraza i Kukuljevića već 1842. svjedoči o njihovoj zajedničkoj spoznaji o potrebi upoznavanja i istraživanja moravskih, donjoaustrijskih i zapadnougarskih Hrvata kao dijela hrvatskoga naroda koji je tada bio nepoznat široj hrvatskoj književnoj i znanstvenoj javnosti. Početkom lipnja 1842. Vraz upućuje pismo Kukuljeviću koji tada boravi u Beču te uz ostalo piše: "Kad si u Beču nezaboravi prokopati u bibliotekah rukopise i rëdke knjige našega naroda, pa posle kad si gotov, na zabavu odtrčati Austrijskim Horvatom, sva sela popisati poimence, zabilježiti broj stanovnikah, pësme i obiçaje, i posle ako možeš odletiti na gvozdenoj cesti i medju Moravske Horvate, popisati sela, broj stanovnikah, nekoliko pësmah itd. itd. Od tih rukopisah načini članak za *Kolo* polag svoga ukusa."⁶³ Svoje dojmove o ugarskim Hrvatima Kukuljević opisuje Vrazu u pismu iz Beça krajem lipnja 1842. (objavljeno u *Danici ilirskoj* u srpnju iste godine⁶⁴): "Istina je, da onaj, koi je po Italii, po Nëmачkoj i po drugih dāržavah putovao, na putu iz Hãrvatske do Austrie malo ili ništa zanimiva nenahodi; nu Slavjan, osobito Hãrvat, koi ovim putem putuje, çuti u tom veliku slast, što svuda rođenu svoju bratju nalazi. Dva çitava dana vozi se çovëk, od Drave poçemši do granice austrianske kroz Ugarsku, nu osim u okružju od četiri štaciah, nenahodi on nigdë žiteljah od ponosite kãrvi magjarske, jedini prostor od Mure do sombotheljskih poljah obitavaju Magjari; od Kisega poçemši, do granice austrianske Vindpassing (Windenpass), stanuju sami tako nazvani 'vodeni Hãrvati', pomëšani s Nëmci; nu znamenito je, da su isti ovi Nëmci u nošnji, u licu i u stasu spodobni samim Hãrvatom tako, da jednog od drugoga razlučiti nemožeš. Svi su krëpki, çvãrsti, visoki ljudi, što me uvëk vëćma utvãrdjava u misli: da su pradëdi njihovi s bãrdah hãrvatskih sišli i naselili se u ovih krasnih ravnica..."

Svojoj zbirci *Pësme* objavljenoj 1847. Kukuljević je dodao "narodne pësme puka hãrvatskoga", ukupno 112 pjesma, koje je uglavnom sam i zapisao.⁶⁵ Zbirku sačinjavaju većim dijelom lirske usmene pjesme, ali ima i nekoliko epskih kao primjerice, pjesma o sužanjstvu bana Zrinjanina (*Ban Zrinjanin i kćer cariçina*) koju je Kukuljević dobio "od jednog ogulinskog ajduka koj 12 turskiah glavah odsëçe", jedna senjska varijanta sižea o junaku na svadbi svoje supruge (*Sužanj Asanaga i njegova ljubã*) te poznati zapis Stanka Vraza iz Novog Vinodolskog o pogubljenju Zrinskog i Frankopana (*Poslëdñji Frankopan i Zrinjski*).⁶⁶ Po jeziçnom principu Kukuljević je pjesme podijelio u štokavske (11 pjesama, str. 127.-148.), čakavske

⁶³ Stanko Vraz, "Kukuljeviću", u: *Dëla Stanka Vraza*, V. dio, Matica hrvatska, Zagreb, 1877., str. 305. Pismo ima nadnevak: 3. lipnja 1842.

⁶⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, "Dõpis iz Beça (Iz pisma Stanku Vrazu.)", *Danica ilirska*, br. 27. (2. srpnja 1842.), teçaj VIII., Zagreb, 1842., str. 107.-108. Pismo je upućeno 22. lipnja 1842.

⁶⁵ "Da ipak ova knjiga i kod strogo uèenih ÷itateljah nëšta barem pozornosti probudi, dodao sam k mojim izvornim pësmam: narodne pësme puka hãrvatskoga, koje, prem da su u malenom samo broju tiskane, mogu služitì za nëko ogleдалo narëçjah, te za upoznavanje duha, ÷utih i načina mišljenja mnogo razprostranjenoga naroda hãrvatskoga." Ivan Kukuljević Sakcinski, *Pësme. S dodatkom narodnih pësamah puka hãrvatskoga*, Zagreb, 1847., str. 1.-2.

⁶⁶ Usp. *Usmene epske pjesme I.*, prir. Davor Dukić, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 41., 125.-127., 255.-265. Od Vraza je Kukuljević primio baladu o pogibiji Zrinskoga i Frankopana, uspjele i vrlo rijetku usmenu tradicijsku baladu s tom temom – ako se izuzmu potpuno različite pisane pučke pjesme o istom događaju. Tekst gotovo jednak onome u Kukuljevićevoj zbirci objelodanjen je kasnije u zbirci Stjepana Mažuranića godine 1907. M. Bošković-Stulli, n. dj., str. 309.

(26 pjesama, str. 149.-185.; među njima je osam pjesama s gradišćanskohrvatskoga govornog područja) i kajkavske (75 pjesama, str. 186.-256.), trudeći se pripočiti ih "onako kako ih puk izgovara i pjeva" i uzeti ih "iz svih narječjah porekla hrvatskoga".⁶⁷ Najveći dio pjesama je sam zapisao, osobito kajkavske pjesme u Hrvatskom zagorju, Međimurju, oko Varaždinskih toplica te čakavske pjesme u Primorju te među Hrvatima u Doljnoj Austriji i zapadnoj Ugarskoj. Uz svaku pjesmu je naveo gdje je zapisana. U vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda zaneseni su sakupljači usmenoknjiževnih tekstova često nesebično predavali jedni drugima svoje zapise usmenih pjesama, uzajamno ih prepisivali i objavljivali. Kukuljević je preuzeo nekoliko usmenoknjiževnih zapisa od drugih sakupljača: četiri pjesme od Dragutina Rakovca (štokavske pjesme "iz križevačke regimente": *Děvojka budi dragog*, *Dragi i Draga*, *Tužna děvojka*, *Děvojka prevari Boga*) i jednu od Stanka Vraza (*Posljednji Frankopan i Zrinjski*). Dio svojih usmenoknjiževnih zapisa, kako spominje u predgovoru zbirke, ustupio je Sreznjevskome i Vrazu: "Rado bi ja bio i ovu malu sbirku narodnih pjesamah hrvatskih, koje sam tumarajući po svētu od mila do nedraga sam slušao i prepisivao, drugomu komu sposobniemu za taj posao izdatelju dao, da ju u svoju većju sbirku uplete, (kao što sam to s nekojim već prie učinio bio, davši ih gg. Sreznjevskomu i Vrazu)."

Neodjeljujućiga od ostalih "primorskih" pjesama, Kukuljević gradišćanskohrvatsko usmeno pjesništvo uvrštava u čakavsko pjesništvo,⁶⁸ a u predgovoru današnje Gradišće ("pjesme puka s Lajte i Taje") pribrojava ostalim hrvatskim regijama: "Samo puk koji pod imenom hrvatskim žive, kraj mora jadranskoga i tamo kraj rěkah Kupe, Save, Drave, Mure, Taje, Lajte i Morave, u dāržavi hrvatskoj, ugarskoj i austrijskoj, nije mogao sve do sada naći muža, kome bi bio pověřio duhovno blago svoje." Usmenoknjiževni tekstovi, najprije u izvedbi, a poslije i u zapisu, prikladno izražavaju duhovnu bit zajednice (naroda) i duh svoga vremena te tvore važno duhovno uporište sredini koja ih je stvorila i njegovala.⁶⁹ S obzirom da usmeno pjesništvo gotovo uvijek svoju predmetnu stvarnost pronalazi u oblikovanju svih onih pregnuća što ih narod osjeća tijekom povijesti⁷⁰, pjesme u Kukuljevićevoj zbirci, zapisane u raznim hrvatskim krajevima, znatno se razlikuju, izražavajući osjećaje, životne poglede i duševno stanje zajednice (naroda) iz koje su iznikle. U predgovoru Kukuljević govori o tim razlikama, uspoređujući čakavske pjesme iz senjskog kraja i one s područja Doljne Austrije i zapadne Ugarske: "Kao što se po ponosnom Senju, gnjezdu slavnih uskokah, i po našoj junačkoj granici, zibki neumarljivih muževah, pjevaju starinske pjesme junačke; tako javljaju pjesme iz Austrije i Ugarske neku žalostnu ćut, kad i kad samo ublaženu pojavljenjem ljubavi i pohlěpom za slobodom".

⁶⁷ "Žao mi je, što nisam maloj ovoj zbirci nekoliko barem pjesamah od Hrvatah iz Krajske, Istrie te iz Dalmacie i njezinih otokah dodati mogao, što bi raznocvjetnomu vėncu narječjah naših jošte veći ures podalo bilo; nu budući da takovih na nikakav način dobiti mogao nisam, ostavio sam sabiranje i izdavanje istih pjesamah inim rodoljubom, koji će za taj posao možebiti mnogo sposobnii od mene biti." I. Kukuljević Sakcinski, n. dj., str. 2.

⁶⁸ Opširnije vidi: Andrea Sapunar Knežević, "Prinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog proučavanju usmenoknjiževne i etnografske građe moravskih, zapadnougarskih i doljnoaustrijskih Hrvata", u: *Zbornik radova sa međunarodnoga znanstvenog skupa o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 12., (gl. ur. T. Maštrović), Zagreb, 2011., str. 193.-214.

⁶⁹ Stipe Botica, "Predgovor", u: *Usmene lirске pjesme*, prir. S. Botica, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1996., str. 16.

⁷⁰ Isto, str. 17.

Kukuljević je objavio narodne pjesme s područja Doljnje Austrije - Cvendrof/Zwerndorf i Maverlin/Nevrlin (danas Wildungsmayer), srednjega Gradišća - Vorištan / Hornstein, Veliki Borištof /Grosswarasdorf te sela u današnjoj Slovačkoj – Čunova.⁷¹ Sela Cvendrof/Zwerndorf i Maverlin/Nevrlin (Wildungsmayer) danas su bez Hrvata. Godine 1845., A. W. Šembera, profesor češkoga jezika na Bečkom sveučilištu piše o dvadeset i pet hrvatskih naselja na području Doljnje Austrije u kojima živi 6171 Hrvat, a Cvendrof/Zwerndorf spominje kao čisto hrvatsko naselje.⁷² Josef Breu navodi da je Cvendrof/Zwerndorf, prema udjelu hrvatskoga stanovništva u popisu stanovništva iz 1869., bio isključivo hrvatsko naselje u kojem je živjelo 411 Hrvata i mali broj Nijemaca.⁷³ Slično potvrđuje Kukuljevićeva bilješka uz pjesmu *Hárvatske tuge*: "Iz velikoga sela hárvatskoga Cverndorfa", a njegov dnevnik iz 1838. sadrži zanimljivu putopisnu opasku: " (...) vozih se ja s Ružom na željeznom putu u Cvendrof, rođeno mjesto mog sluga Prosanića. Ondje su sami Hrvati, sve govori horvatski, i to bolje po primorski, muški se nosi također sve po horvatski nu žene su se žalibože sasvim u nošnji ponjemčile akoprem krasne horvatske haljine imaju..."⁷⁴ Danas više nema Hrvata u selima Doljnje Austrije pa su Kukuljevićeve bilješke i zapisi četiriju pjesama iz spomenutih naselja, kao i njegov prikaz o narodnom životu, običajima i nošnji moravskih Hrvata u selima Frjelištorf/Frielištof/Frelištof (češ. Jevišovka, njem. Fröllersdorf), Gutfeld/Dobro Polje (češ. Dobré Pole, njem. Gutfenfeld) i Nova Prerava (češ. Nový Přerov, njem. Neu Prerau) u *Viencu* (br. 24) godine 1873., još dragocjeniji jer se isto kao i zapisi Frana Kurelca, Ivana Milčetića, Franje Ksavera Kuhača i drugih, ne mogu više ponoviti. Kukuljevićev prikaz bio je poticaj i dobar temelj za daljnja istraživanja hrvatske manjine u Moravskoj. Godine 1884. u *Viencu* je objavljen prilog Gjura Kutena *Tri dana među moravskimi Hrvatima*. Putopis Ivana Milčetića o moravskim, donjoaustrijskim i ugarskim Hrvatima objavljen u *Viencu* 1898.⁷⁵, zasebno tiskan i pod naslovom *O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugarskoj* (Zagreb, 1899.)⁷⁶, predstavlja vrijedan prinos znanstvenom istraživanju povijesti i kulture gradišćanskih Hrvata.⁷⁷ Cilj Milčetićevog putovanja je potraga, otkriće i proširenje spoznaja o hrvatskom identitetu i kulturi izvan hrvatskih granica te posredovanje novih spoznaja matičnoj sredini.⁷⁸

⁷¹ Opširnije vidi: A. Sapunar Knežević, n. dj., 2011.

⁷² Kvetoslava Kučerová, *Hrvati u Srednjoj Europi*, Matica hrvatska, Matica slovačka Zagreb, Zagreb, 1998., str. 109.-110.

⁷³ Josef Breu, "Prostorni opseg i posljedice za sliku naselja", u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, (gl. ur. I. Kampuš), Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995., str. 94.

⁷⁴ Rukopisna ostavština I. Kukuljevića Sakcinskog u Arhivu HAZU, navedeno prema D. Draganić, "Ivan Kukuljević Sakcinski, jedan od preteča hrvatske etnologije", *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije*, Ljubljana 1982, str. 68.

⁷⁵ Ivan Milčetić, "O Moravskim Hrvatima. Među Hrvatima Donje Austrije i zapadne Ugarske", *Vienac*, br. 27, 29, 30-32, 34, 36, 45-46, 48-50, 52, Zagreb, 1898.

⁷⁶ *O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugarskoj*. Narodopisne crvice. Sa 5 slika. Napisao Ivan Milčetić. (Pretiskano iz "Vijenca" 1898.) U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1899.

⁷⁷ Opširnije vidi: Andrea Sapunar, "Milčetićev putopis o Hrvatima Moravske, Donje Austrije i zapadne Ugarske", u: *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa o Ivanu Milčetiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 7. (gl. ur. T. Maštrović), Zagreb, 2002., str. 135-148.

⁷⁸ A. Sapunar, n. dj., 2002., str. 135.

Više od dva desetljeća nakon Vraza i Kukuljevića, Fran Kurelac, proputovavši 1846. i 1848. gotovo cijeli prostor današnjeg Gradišća i prikupivši veliki broj usmenih pjesama, objavljuje u Zagrebu godine 1871. zbirku *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih*.⁷⁹ Kurelac je spasio od zaborava veliki broj usmenih pjesama, barem u tekstovnom smislu jer su objavljene bez notnog zapisa. Knjiga ne sadrži samo obilje narodnih pjesama, tiskano ih je točno 700, već je autor knjigu opremio uvodnim putopisnim bilješkama *Iz mojega života i putovanja po Ugrskih Hrvatih*, nekom vrstom terenskog dnevnika koji je vodio na svojim putovanjima. Kurelac svjedoči o teškim uvjetima u kojima hrvatska manjina živi i izražava svoju veliku zabrinutost za njihov narodni opstanak: "Er komu da mogu ne biti na srdcu stari naši izseljenici Hrvatski, kojih guja tudjinstva obvila, te kojih sudbina mrakom se obrkila."⁸⁰

Franjo Ks. Kuhač, hrvatski skladatelj, muzikolog i etnomuzikolog, gradišćanskohrvatsko govorno područje pohodio je 1863. i 1864., a zapise s tog putovanja objavio je u *Viencu* 1878. pod naslovom *Medju ugarskimi Hrvatima*.⁸¹ Gradišćanskohrvatske "jačke" uvrštava u svoje opsežne zbirke *Južno-slovenskih narodnih popievaka* (I.-IV.), tiskane u Zagrebu od 1878. do 1881.⁸² Očito nezadovoljan slabim zanimanjem u Hrvatskoj za taj dio dijasporu, na početku svojega putopisa kaže: "Ovaj put podjoh u sviet kao slijepac, jer naši književnici sa ondješnjim svietom nikako ne obće, pa me nitko ne mogaše ma ni malo uputiti o onom, što bi mi moglo trebati". Kuhač je prvi upozorio na hrvatske narodne napjeve iz današnjeg Gradišća u djelima bečkih klasika Josepha Haydna i Ludwiga van Beethovena.⁸³

ZAKLJUČAK

Imajući pred očima cjelokupni Vrazov književni opus i njegov nezaobilazni prinos hrvatskoj preporodnoj književnosti XIX. stoljeća, svakako treba istaknuti i njegov doprinos u sakupljanju i objavljivanju narodnih pjesama i napjeva koje je u europskoj književnosti već odavno dobilo zasluženno mjesto u književnoj aktivnosti europskih romantičara. U hrvatskoj književnosti, kao i u književnostima susjednih slavenskih naroda, organiziranija sakupljačka aktivnost tek je uslijedila pa u tom smislu Vraza, osobito na hrvatskom i slovenskom prostoru, možemo smatrati i predvodnikom organiziranoga sakupljanja i objavljivanja narodnoga blaga. Analizirajući Vrazov odnos prema narodnome stvaralaštvu i njegovu sakupljanju i objavljivanju, možemo zaključiti da narodno stvaralaštvo za Vraza ima dvostruku važnost: kulturološku i umjetničku. U kulturološkom smislu sakupljanje narodnoga blaga važno je zbog pronalaženja onih zajedničkih elemenata koji povezuju često razjedinjenu "ilirsku braću", pa u tom smislu u njoj vidi ujediniteljski element, dok u umjetničkom smislu, narodnu poeziju vidi kao temelj na kojem treba graditi

⁷⁹ *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih*. Skupio Fran Kurelac starinom Ogulinac, a rodom iz Bruvna u Krbavi. Zagreb, Slovi Dragutina Albrechta, 1871.

⁸⁰ F. Kurelac, n. dj., str. XLIX.

⁸¹ Franjo Ks. Kuhač, "Medju ugarskimi Hrvatima (Putopisna crta)", *Vienac*, Zagreb, 1878.

⁸² Petu knjigu uredili Božidar Širola i Vladoje Dukat 1941.

⁸³ Opširnije vidi: A. Sapunar Knežević, n. dj., 2011.

suvremenu romantičarsku književnost, osobito pjesništvo. U književnom smislu Vraz, dakle, polazi od pretpostavke da se na "kamenu narodnosti" treba graditi "naša mlada literatura". Svjestan bogatstva i značenja narodnih pjesama i napjeva te svekolikog narodnog blaga, uključujući i zapisivanje narodnih običaja i tradicije, poduzima niz putovanja koja su rezultirala jednom objavljenom zbirkom narodnih pjesama - *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Krajnskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*, kao i više stotina zabilježenih narodnih napjeva i drugih zapisa o narodnim običajima i životu, većinom neobjavljenih.

Iako je Vrazova istraživačko-sakupljačka misija imala sveslavensku tendenciju, uz slovensko folklorno blago, Vraz je osobito cijenio hrvatsku i bugarsku narodnu ostavštinu, smatrajući je iznimno vrijednom, ali i premalo istraženom. U trećoj knjizi *Kola* godine 1843., u članku *Narodne pjesme Hrvatah*, upozorava na veliki korpus hrvatskoga narodnog blaga (zakone, misale, razne listine i drugi starinski tisak) koji je još uvijek neistražen i nedostupan široj javnosti te objavljuje devetnaest usmenolirskih pjesama iz Primorja, Istre, Doljnje Austrije i zapadne Ugarske. Izbor pjesama pod zajedničkim nazivom "narodne pjesme Hrvata" proizlazi iz Vrazova jezičnog pogleda prema kojem se jedino čakavsko narječje može zvati hrvatskim, odnosno hrvatsko ime ide jedino uz Hrvate čakavce u koje, uz ostale ubraja i moravske, zapadnougarske i doljnoaustrijske Hrvate. Iako pjesme nije sam bilježio, nego je izbor napravio iz Kukuljevićeve rukopisne zbirke, objavivši u *Kolu* već 1843. šest pjesama s gradišćanskohrvatskoga jezičnog područja, ostvario je važan prinos upoznavanju hrvatske književne i znanstvene javnosti s gradišćanskohrvatskom usmenom lirikom te ukazao na potrebu daljnjih istraživanja ove usmenoknjiževne građe kao neizostavnog dijela hrvatskoga narodnog pjesništva. Korespondencija Vraza i Kukuljevića 1842. svjedoči o njihovoj zajedničkoj spoznaji o potrebi istraživanja moravskih, donjoaustrijskih i zapadnougarskih Hrvata kao dijela hrvatskoga naroda koji je tada bio nepoznat široj hrvatskoj književnoj i znanstvenoj javnosti. Kukuljević u zbirci *Pjesme. S dodatkom narodnih pjesamah puka hãrvatskoga gradišćanskohrvatsko usmeno pjesništvo* uvrštava u čakavsko pjesništvo, ne odjeljujući ga od ostalih "primorskih" pjesama, a u predgovoru današnje Gradišće pribrojava ostalim hrvatskim regijama.

Uz bilježenje narodne tradicije, svakako treba naglasiti i Vrazov prinos u kritici dotadašnje metodologije sakupljanja i uređivanja objavljenih narodnih pjesama, kao i stvaranju kvalitetnijih načela u tom poslu koje je prenosio i svojim kolegama-sakupljačima, a u kojima je kao osnovno načelo isticao potrebu zadržavanja autohtonog, narodnog izraza i stila, izdvajajući se i na taj način od svojih suvremenika koji su nerijetko zanemarivali upravo najvažnije načelo sakupljanja narodnoga stvaralaštva, načelo izvornosti. Vraz, u herderovskoj maniri, izražava divljenje prema narodnome stvaralaštvu "kao zrcalu narodne duše i slike davne povijesti naroda" te istodobno upozorava na potrebu njegova trajnoga čuvanja od zaborava i nužne potrebe pismene pohrane. S obzirom na prinos u sakupljanju i objavljivanju narodnoga blaga, Vraza se s pravom ubraja u najistaknutije i najzaslužnije folkloriste svoga vremena, ne samo na hrvatskom i slovenskom prostoru, već u širem slavenskom kontekstu.

LITERATURA

Barle, Janko, "Stanko Vraz, sabirač narodnih napjeva", *Sv. Cecilija*, god. 12., Zagreb, 1918., str. 20.-21.

Bošković-Stulli, Maja, "Usmena književnost", u: Bošković-Stulli, Maja - Zečević, Divna, *Povijest hrvatske književnosti*. Knj. 1. Usmena i pučka književnost, Liber-Mladost, Zagreb, 1978., str. 7.-353.

Botica, Stipe, *Lijepa naša baština. Književno-antropološke teme*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.

Breu, Josef, "Prostorni opseg i posljedice za sliku naselja", u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, (gl. ur. I. Kampuš), Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995., str. 43.-104.

Breu, Josef, *Die Kroatensiedlung im Burgenland und in den anschliessenden Gebieten*, Wien 1970

Draganić, D., "Ivan Kukuljević Sakcinski, jedan od preteča hrvatske etnologije", *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije*, Ljubljana 1982.

Duličenko, Aleksandr D., "Izmail Ivanovič Sreznjevski i gradišćanski Hrvati", *Znanstveni zbornik*, 1. edicija, Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov, Borta, 2002., str. 83.-92.

Ivančević, Bojana, "Vraz i Erben kao muzički folkloristi", *Muzička revija*, br. 2-3, Zagreb, 1950., str. 129.-134.

Kidrič, Fran, "Paberki o Vrazu", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Ljubljana, 1910., str. 191.-231.

Klier, Karl M., "Moriz Fialka ein Erforscher burgenländischen kroatischen Volkstums", *Burgenländischen Heimatblätter*, Heft 2, 26. Jahrgang, Eisenstadt 1964, str. 78.-80.

Kuhač, Franjo Ks., *Južno-slovjenske narodne popievke*, knj. I-IV., Zagreb, 1878., 1879., 1880., 1881. (V. knjigu uredili Božidar Širola i Vladoje Dukat, JAZU, Zagreb, 1941.)

Kuhač, Franjo, "Stanko Vraz kao glazbenik", *Vienac*, br. 37. i 38., Zagreb, 1880., str. 604.-609. i 620.-621.

Kuhač, Franjo, "Stanko Vraz" u: *Ilirski glazbenici*, HSN, Zagreb, 1994., str. 270.-285.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, "Dopis iz Beča (Iz pisma Stanku Vrazu.)", *Danica ilirska*, br. 27. (2. srpnja 1842.), tečaj VIII., Zagreb, 1842., str. 107.-108.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Pjesme. S dodatkom narodnih pjesamah puka hrvatskoga*, Zagreb, 1847.

Kurelac, Fran, *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih*, Zagreb, 1871.

Milčetić, Ivan, *O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugarskoj. Narodopisne crtice*. (Sa 5 slika), pretiskano iz "Vijenca" 1898., Zagreb, 1899.

Nyomárkay, István, *Sprachhistorisches Wörterbuch des Burgenlandkroatischen*, Wissenschaftliches Institut der burgenländischen Kroaten, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.

Pederin, Ivan, "Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafařiku o glagoljici", *Croatica et Slavica Iadertina*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2007., str. 231.-260.

Petrè, Fran, "Korespondenca med Vrazom in Šafarikom", *Slavistična revija*, Letnik IV., Ljubljana, 1951., str. 269.- 281.

Ritig-Beljak, Nives, "Pregled usmene književnosti", u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, gl. urednik I. Kampuš, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995., str. 334.-360.

Sapunar, Andrea, "Milčetićeve putopise o Hrvatima Moravske, Donje Austrije i zapadne Ugarske", u: *Zbornik o Ivanu Milčetiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o Ivanu Milčetiću, Hrvatski književni povjesničari, sv. 7., gl. urednik T. Maštrović, Zagreb, 2002., str. 135.-148.

Sapunar Knežević, Andrea, "Šime Ljubić o hrvatskim piscima zapadne Ugarske i Doljne Austrije", u: *Zbornik o Šimi Ljubiću*, Zbornik radova sa međunarodnoga znanstvenog skupa o Šimi Ljubiću, Hrvatski književni povjesničari, sv. 11., gl. urednik T. Maštrović, Zagreb, 2009., str. 309.-322.

Sapunar Knežević, Andrea, "Ivan Kukuljević Sakcinski i gradišćanskohrvatsko usmeno pjesništvo", u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, Zbornik radova sa međunarodnoga znanstvenog skupa o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Hrvatski književni povjesničari, sv. 12., gl. urednik T. Maštrović, Zagreb, 2011., str. 193.-214.

Šrepel, Milivoj, *O Vrazovoj kritici*, Knjižara Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1877.

Usmene epske pjesme I., prir. Davor Dukić, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.

Usmene lirske pjesme, prir. Stipe Botica, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

Vraz, Stanko, "Šafařiku", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 292.-295.

Vraz, Stanko, "Auerspergu", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, Zagreb, MH, 1877., str. 391.-387.

Vraz, Stanko, "Bjeli Kranjci", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, Zagreb, MH, 1877., str. 51.-58.

Vraz, Stanko, "Dopis prijateljski iz Kranjske", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 29. – 41.

Vraz, Stanko, "Erbenu", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, Zagreb, MH, 1877., str. 270.-274, 306.-309., 310.-314., 320.-324, 339. – 354., 355.-359., 361.-371., 374.-376., 398.-400.

Vraz, Stanko, "Kukuljeviću", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 301.-306., 374., 388.- 391., 398.

Vraz, Stanko, "Narodne pjesme Hrvatah", *Kolo*, 1843., str. 31.-49.

Vraz, Stanko, "Narodne pjesme u Slavonii", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 81.- 89.

Vraz, Stanko, "Narodne pjesme bugarske", u: *Pjesnička djela*, priredio Slavko Ježić, JAZU (Noviji pisci hrvatski, knj. 12), Zagreb, 1955., str. 400.-408.

Vraz, Stanko, "Put u gornje strane", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 58.– 78.

Vraz, Stanko, "Sreznjevskomu", u: *Djela Stanka Vraza, V. dio*, MH, Zagreb, 1877., str. 327.-329.

Vraz, Stanko, *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*, Ilirska narodna tiskara, Zagreb, 1839.

Zbornik o Stanku Vrazu, Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o Stanku Vrazu povodom 200. godišnjice rođenja Stanka Vraza (1810.-2010.), gl. urednica: A. Sapunar Knežević, Samobor, 2011.

Županović, Lovro, "Oris razvoja glazbene kulture gradišćanskih Hrvata od njihova doseljenja do danas s osobitim osvrtom na tzv. umjetničku glazbu", u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, gl. urednik I. Kampuš, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995., str. 277.-314.

THE CONTRIBUTION OF STANKO VRAZ TO THE PRACTICE OF COLLECTING OF FOLK POETRY AND ITS STUDY

The history of the Croatian literature usually mentions Stanko Vraz in the context of romantic poetry, as the author of the first Croatian romantic poetry collection in the recent Croatian literature. However, his contribution to the development of the Croatian literature is not limited only to the area of artistic poetry. Vraz also paid enormous attention to the gathering of folk treasure, especially to folk songs and melodies. His methods were numerous: by personally gathering the material, by criticizing the methodology of gathering and ordering the published folk songs and by advising his fellow gatherers (Macun, Kukuljević, Kočevar, Erben and others), which is described in the author's correspondence to many important Croatian and foreign authors (Polish, Russian, German, Slovak, Czech). Although he tirelessly gathered folk treasure from 1833 until 1851 (practically, until the end of his life) and although he managed to collect hundreds of folk songs and melodies, leaving precious accounts of folk life of his time in his letters to his friends, he published only one collection of folk song - *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po*

Štajerskoj, Krajskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske (Illyrian Folk Songs sung in Styria, Carniola, Carinthia and the Western Part of Hungary). This collection was published in 1839 in Zagreb and it contains 115 folk songs, exclusively Slovene in origin. In 1843, the third book of *Kolo* published *Narodne pesme Harvatah* (The Folk Songs of Croatians). The first part consists of songs *Iz Primorja* (From the Croatian Littoral), the following are the songs *Iz Istrie* (From Istria) and the third part contains six songs *Iz Austrie i Ugarske* (From Austria and Hungary). Vraz was among the first authors who contributed to the introduction of his native Croatian surroundings to the works of the Lower Austrian and Western Hungarian Croats, by publishing their poetry as a constitutive part of the Croatian national poetry. Besides the Croatian and Slovenian poetry, he greatly appreciated the Bulgarian national heritage and considered it extremely valuable but utterly unexplored. In his article entitled *Narodne pësme bugarske* (The folk songs of Bulgaria) published in *Kolo* in 1847 Vraz attempted to introduce the Croatians to the culture of the fraternal Slavic people. In the fourth and the fifth book of the *Kolo*, he also started publishing Bulgarian folk songs. In that same article he also brings a short overview of the Bulgarian folk songs which were published up to that point. As far as his contribution to collecting and gathering of the national treasure is concerned, Vraz is considered one of the most important and most deserving folklorists of his time, not only in Croatia and Slovenia, but also in the entire Slavic territory.

KEY WORDS: *folk poetry, Enlightenment folklorists, Stanko Vraz, gathering and editing folk songs.*